

Türkiye-Avustralya Siyasi İlişkileri (1923-1967)

Sinan KIYANÇ

Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla

E-Mail: sinankiyanc@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-0148-9632

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 26.05.2023 Kabul Tarihi / Accepted: 02.05.2024

ÖZ

KIYANÇ, Sinan, **Türkiye – Avustralya Siyasi İlişkileri (1923-1967)** CTAD, Yıl 19, Sayı 41 (Güz 2024), s. 845-879.

Bu çalışmada 1923-1967 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti ile Avustralya ilişkileri ele alınmaktadır. İki ülkenin diplomatik ilişkilerinin başladığı 1967 yılına değin ticari, siyasi ve toplumsal ilişkiler kurulmuştur. Bu ilişkilerinin kurulmasında Çanakkale Savaşları büyük öneme sahiptir. Araştırmada bu doğrultuda tarih sınırlandırılmasına gidilmiştir. Bu tarihler arasında yaşanan gelişmelerin neler olduğu, diplomatik temsilcilik girişimlerinin neden başarısız olduğu, yaşanan sorunlar hangileri olduğu gibi sorulara arşiv belgeleri başta olmak üzere birinci el kaynaklar ve araştırma eserleri çerçevesinde elde edilen bulgular doğrultusunda cevap verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-Avustralya İlişkileri, Türkiye, Avustralya, Anzak, Çanakkale Savaşları.

ABSTRACT

KIYANÇ, Sinan, **Political Relations between Türkiye and Australia (1923-1967)**, CTAD, Year 19, Issue 41 (Fall 2024), pp. 845-879.

In this study, relations between the Republic of Türkiye and Australia between 1923 and 1967 are discussed. Commercial, political and social relations were established until 1967, when the two countries started diplomatic relations. The Gallipoli Campaign of the World War I are of great importance in establishing these relations. The time interval in this study was determined in this respect. The main developments, reasons why the question of diplomatic representation initiatives failed, mutual challenges faced in the relations are answered in line with the findings obtained within the framework of primary sources and research works, especially archival documents.

Keywords: Turkey-Australia relations, Turkey, Australia, Anzacs, Gallipoli Wars.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti ile Avustralya ilişkilerinin kökeni XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nden bu ülkeye yapılan göçlere kadar uzanmaktadır. Osmanlı Devleti, ülkedeki tebaasının haklarını korumak için 10 Aralık 1887 tarihinde Melbourne Fahri Konsolosu olarak Charles S. Ryan'ı atamıştır.¹ Birinci Dünya Savaşı'na kadar yürütülen ilişkiler, Osmanlı Devleti'nin savaşa katılması ile kesilmiştir. İngiliz Milletler Topluluğu üyesi Avustralya, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilanı ile o da savaş ilan etmiş sayılmıştı. Avustralya halkı savaşa katılmada isteksiz davranmış, kilometrelerce uzaklıktaki bir savaşta yer almak istememişlerdi. Keşfedildiğinden itibaren dünyanın birçok yerinden farklı dil, din ve ırka sahip insanlar ile ortak yaşam kültürüne sahip olan ülke insanı, Avrupa'daki gerginliklere anlam verememişlerdi. İngiltere bu süreçte yoğun propaganda faaliyetleri ile Avustralyalıların savaşa katılmasına çalışmıştır. Bu süreçte yaşanan Broken Hill Saldırısı da İngiltere tarafından yürütülen propagandanın bir parçasıydı. Avustralya kaynaklarında *Broken Hill Savaşı-Battle of Broken Hill* olarak geçen saldırının iki Türk tarafından gerçekleştirildiği iddia edilmiş, Avustralya Tarihi'nde bir ilk olan saldırının ülkenin savaşa katılmasında etkili olması için çaba gösterilmişti. Oysa saldırıyı gerçekleştirenler Türk değildi, hatta iddia edildiğinin aksine saldırı bir deve çobanı ve bir dondurmacının

¹ Mehmet Temel, "Osmanlı Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı-Avustralya İlişkileri, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi- SUTAD*, Sayı 40, 2016, s. 32; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), HR.SFR.3../332-79/M.10.12.1887.

gerçekleştirebileceğinden daha profesyoneldi.² İngiltere propagandaları başarılı olmuş ve General William Riddell Birwood komutasında Avustralyalı ve Yeni Zelandalılardan oluşan Anzak (Australian and New Zealand Army Corps - ANZAC) Kolordusu kurulmuştu. Anzak Kolordusu, İngiltere yanında Osmanlı Devleti'ne karşı Çanakkale Savaşları'nda yer almıştı.³

Çanakkale Savaşları her iki toplumun ortak paydada bir araya gelmesine neden olmuş; ortak tarihi miras ilişkilerin şekillenmesinde de önemli rol oynamıştır. Çanakkale Savaşları'nda gösterdiği başarılarından ötürü Avustralya'da da büyük saygınlığa sahip olan Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Millî Mücadele, ülkede yakından takip edilmiştir.⁴ Cumhuriyet'in ilanı ile Türkiye aktif bir dış politika yürütmüştü. Ancak Avustralya ile ilişkiler istenilen seviyede olmamış, temsilci sorunu yaşanmıştı. Bu durum birçok aksaklığa neden olmuş, 1939 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin büyükelçi atama konusundaki girişimleri başarısızlıkla neticelenmişti. İkinci Dünya Savaşı sürecindeki girişimlerin de başarısız olmasında en önemli sebep Avustralya'nın tutumu ile ilgiliydi. Avustralya'nın sınırlı bir dış politika benimsemesi ve bu alanda yeterli personeli olmaması nedeniyle diplomatik ilişkiler istenilen seviyede olmamıştır. Aksaklıkların iyice artması üzerine fahri konsolosluk, konsolosluk ve başkonsolosluk seviyesinde temsilciler atanmıştır. 1967 yılında Türkiye, Avustralya'nın başkenti Kanberra'ya ilk büyükelçi atamasını yapmıştır. Günümüzde tarihi temeller üzerinde Türkiye, Avustralya'da Büyükelçiliğinin yanı sıra Melbourne ve Sidney'de bulunan Başkonsoloslukları ile temsil edilmektedir.⁵ Avustralya'nın ise Gürcistan ve Azerbaycan'ı da temsilen Ankara Büyükelçiliğinin yanı sıra İstanbul ve Çanakkale'de Başkonsoloslukları bulunmaktadır.⁶

Araştırmada Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan, Avustralya'ya ilk büyükelçi atandığı, 1967 yılları arasında Avustralya ilişkileri ele alınmaktadır. Bu tarih sınırlanmasının temel nedeni diplomatik ilişkilerin büyükelçilik seviyesinde yürütülmediği dönemde siyasi, ekonomik, kültürel ve diplomatik ilişkiler hakkında literatürdeki boşluğu doldurmaktır. Bu konuda Prof. Dr. Mehmet Temel tarafından Osmanlı arşive belgeleri ışığında ele alınan "Osmanlı Arşivi

² Broken Hill Saldırısı hakkında detaylı bilgi için bk. Sinan Kıyanç, "Propagandadan Gerçeğe: Broken Hill Saldırısı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 39, Sayı 67, 2020, s. 529-549.

³ C.E.W. Bean, *The Story of Anzac*, Angus&Robertson LTD, Syney, 1941.

⁴ Sinan Kıyanç, "Millî Mücadele'nin Avustralya Basınında İzleri", *1921 Anayasası'nın Kabul Edilişinin 100. Yılı Ulusal Sempozyumu Bildiri Kitabı*, TBMM Basımevi, Ankara, 2022, s.213-238.

⁵ <http://kanberra.be.mfa.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

⁶ <https://turkey.embassy.gov.au/ankaturkish/home.html> (Erişim Tarihi: 02.02.2023)

Belgelerine Göre Osmanlı-Avustralya İlişkileri” isimli çalışma öncü niteliğini taşımaktadır. Dr. Bilal şimşir tarafından kaleme alınan “1915 Çanakale Savaşları ve Türkiye Avustralya İlişkileri” ve “Çanakale Savaşı Bağlamında Avustralya’da Atatürk ve Türk Toplumunu” isimli çalışmalar Çanakale Savaşları’nın iki ülke ilişkilerine etkisini konu edinmektedir. Hatice Hürmüz Başarın ve Vecihi Başarın’ın “The Turks in Australia, Celebrating Twenty-Five Years Down Under” isimli alışması Avustralya’ya göçler konusunda önemli yer sahiptir. Prof. Dr. Bayram Akça’nın “Türk-Avustralya İlişkileri (1915-1970)” isimli alışması, Müslüm Akdoğan’ın “Avustralya Basınında Lozan Görüşmeleri” isimli doktora tezi ve Alper Karaşın’ın “XIX. Yüzyıldan XXI. Yüzyıla Türkiye Avustralya İlişkileri” isimli yüksek lisans tezi Türkiye Cumhuriyeti ile Avustralya ilişkileri açısından önemli katkılar sağlamaktadır. A. Merthan Dünder ve Altay Atlı’nın yayına hazırladığı ve kıymetli bilim insanların çalışmalarının yer aldığı “Türkiye’de Avustralya alışmaları I” isimli eser Avustralya’nın dünü ve bugünü hakkında önemli bir kaynaktır. Bu alışmalar olmasına karşın özellikle Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi’nin açılması konunun yeniden, daha detaylı bir şekilde ele alınmasını sağlamıştır. Lozan Konferansı ile başlayan ilişkiler her ne kadar diplomatik olarak temsilci sorunları yaşansa da ortak tarihi miras üzerinden gelişmiştir. Türkiye’yi birçok Avustralyalı ziyaret etmiş, Türkiye Cumhuriyeti’nin mezarlıklara saygısı nedeniyle memnuniyet duymuşlardır. Bunun yanı sıra ticari ilişkilerin tüm zorluklara karşın devam etmesi iki ülkenin ilişkilerinde önemli rol oynamıştır. Avustralya’nın işçi ihtiyacının bir kısmını Türkiye’den karşılaması ilişkilerin büyükelçilik seviyesinde yürütülmesinin önünü açmıştır. Araştırmada belge tarama yöntemi ile her iki ülkenin de konuyu aydınlatacak arşivlerinden elde edilen belgeler analiz edilerek, birinci el kaynaklar ve araştırma eserleri çerçevesinde Avustralya ilişkilerinin ekonomik ve siyasi boyutu, geç başlamasının nedenleri, yaşanan aksaklıkların neler olduğu sorularına cevap verilmektedir.

Lozan Barış Antlaşması ve Avustralya

Lozan Barış Konferansı’na Gelibolu Mezarlıklar sorunu nedeniyle Avustralya da dâhil olmuştur. Gelibolu Mezarlıkları, Çanakale Savaşı sonrasında önemli meselelerden birisi halini almıştır. Bu mezarların tahrip edildiği konusunda ortaya atılan iddiaların aksine yapılan incelemelerde mezarların korunduğu ortaya çıkmış, bu durum fotoğraflarla da tespit edilmiştir.⁷ Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) sonrasında bu mezarlıklar için harekete geçilmişti. Bu kapsamda kurulan, İngiliz ve Avustralyalılardan oluşan, *İmparatorluk Harp Mezarlıkları Komisyonu (Imperial War Graves Commission)*

⁷ BOA, HR.SYS./2457-29/M.05.08.1918.

görevlileri Gelibolu'ya gelerek çalışmalara başlamışlardır. Bu komisyonun yanı sıra Fransızlar da Gelibolu'da çalışmalar yapmışlardır. Çalışmalarda mezarların tespiti yapılmış ve John Burnet yönetiminde anıt inşa edilmiş ve mezarlar düzenlenmiştir. Bu süreçte Osmanlı Devleti de mezarlar konusunda hassasiyet göstermiş, mezarlara saldırı yapıldığı iddiaları titizlikle incelemiş ve iddiaların asılsız olduğu ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti mezarlıkların düzenlenmesi için Harbiye bütçesinden ödeme kararı almıştı.⁸

Gelibolu Mezarlıkları konusunda Osmanlı Devleti hassas davranmıştır. İleride belirtileceği üzere bu hassasiyetten ötürü Avustralya'dan teşekkür mektupları gönderilmiştir. Buna karşın 1918 Aralık ayında İngiliz Savaş Bürosu, Mısır'daki Avustralya Hafif Atlı Alayı (Australian Light Horse Regiment) ile Yeni Zelanda Atlı Alayı (New Zealand Mounted Rifles)'ni bu iddialar için göndermişti. İddiaların asılsız olduğu İtilaf Devleti yetkilileri tarafından kabul edilmesine karşın Gelibolu'da Osmanlı Devleti tarafından inşa edilen anıtlar bu alaylar tarafından ortadan kaldırılmıştır.⁹

Lozan Konferansı'nda ele alınan konulardan birisi de Gelibolu Mezarları sorunu idi. Anzak Mezarları bu tartışmanın bir parçasıydı. Avustralya, Anzak Mezarları'nın mülkiyetini kendilerine verilmesini ve buranın güvenliği için asker bulundurmaya talep etti. Çünkü Sevr Antlaşması'nda Boğazlar uluslararası komisyonu kontrolüne bırakılmıştı. Mezarlıklar hangi ülkeye aitse, o bölge o ülkenin olacaktı. Bu topraklar başka amaçla kullanılamayacaktı. Ankara Hükümeti'nin Sevr Antlaşması'nı yok sayması ve Millî Mücadele'nin başarıya ulaşması nedeniyle yeni bir antlaşma kararı alınmış, Lozan'da taraflar bir araya gelmişti. Burada Avustralya'nın amacı Anzak Mezarları konusunda Sevr'de elde edilmiş hakları korumaktı.¹⁰ Ankara Hükümeti bu koşulların bağımsızlığına ters düştüğünden ötürü haklı olarak kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir. Lozan'da Anzak Mezarlığı üzerinde tartışmalar sürerken, Avustralya basını da konuyu gündeme taşımıştı. Türklerin tüm engellerine karşın Büyük Britanya Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un bu süreçte büyük emek verdiği iddiası basında geniş yer tutmuştu. İsmet (İnönü) Paşa, stratejik bir konumda olan Gelibolu

⁸ BOA, HR.SYS./2712-4/M. 15.09.1919; BOA, DH.EUM.AYŞ./21-29/H.15.12.1337; BOA, DH.İ.U.M./20-14/H. 07.04.1338; BOA, DH.KMS./50-24/H. 14.05.1338; BOA, DH.İ.U.M./20-14/H. 15.06.1338; BOA, HR.TO./609-102/M. 13.08.1919; BOA, BEO/4604-345253/H. 14.03.1338; BOA, MV./217-157/H. 14.03.1338; BOA, HR.SYS./2634-5/M. 16.04.1919; Alper Karaşın, XIX. Yüzyıldan XXI. Yüzyıla Türkiye Avustralya İlişkileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, İzmir, 2019, s. 62; *Goulburn Evening Penny Post*, "Gallipoli Graves", 7 Ağustos 1919, s. 1.

⁹ Abdurrahman Bozkurt, "Gelibolu Yarımadası'nda İtilaf Blokuna Ait Harp Mezarlıklarının İnşası ve Statüsü", *Atatürk Araştırma Merkezî Dergisi*, Cilt 28, Sayı 84, 2012, s. 71.

¹⁰ Bozkurt, agm., s. 73-75.

Yarımadası'nda mezarlıklar gerekçe gösterilerek toprak talebi ve asker bulundurmanın tehlikeli olduğunu bildiğinden bu talebi reddetmişti. Dışişleri Bakanı Lord Curzon ise İngiltere basınında olduğu gibi Avustralya basınında da bu durumu bir propaganda olarak kullanmaktaydı. Nitekim bunu da başarmıştı. General Sir Charles Townshend¹¹ bir röportajında Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un iddialarının aksine bu konuda daha ılımlı bir tutum sergilemişti. Ona göre bu konunun propaganda haline getirilmesi yanlıştı.¹² İsmet Paşa bu konuda yaptığı açıklamada mezarlara saygı göstermenin Türklerin bir geleneği olduğunu ifade etmiş ve Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un mezarların bulunduğu yerlerin mülkiyeti konusunda terimlerin manasını bilmeden kullandığını belirtmiştir. Dışişleri Bakanı Lord Curzon ise Sevr Antlaşması'na benzer bir karar çıkarma çabasıındaydı. Anzak Mezarları konusu da 20 Kasım 1922-27 Ocak 1923 tarihleri arasında yapılan Lozan Barış Konferansı'nın ilk safhasında neticelenmemişti.¹³ İngiltere kabinesi Lozan Barış Konferansı'nın olumlu sonuçlanmaması ve Türkiye ile yenide bir savaş girilmesi hususunda planlar yapmıştır. Avustralya arşivinde yer alan belgelere göre bu planda İngiltere, sömürgesi altındaki ülkelere önemli yer vermiştir.¹⁴

Lozan Barış Konferansı'nın ikinci safhasında Anzak Mezarları konusu 4 Şubat 1923 tarihinde İngiliz Temsilci Heyetinin Teklifi ile sekiz madde halinde *Anzak (Arı Burnu) Arazişi Diye Anılan Toprak Parçasının Yararlanma Şartları* olarak sunulmuş ve alt komisyona iletilmişti.¹⁵ Yapılan görüşmeler neticesinde Anzak

¹¹ Charles Vere Ferrers Townshend, 21 Şubat 1861 tarihinde İngiltere'de dünyaya gelmiştir. Askeri kariyeri bakımından başarılar elde eden Townshend, Osmanlı ordusunun Kut'ül Ammare Kuşatması'nda teslim olmuş ve bir süre İstanbul'da esir hayatı yaşadı. Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesi üzerine Osmanlı Devleti ile Büyük Britanya arasında arabuluculuk görevini üstlendi. Daha sonra askerlik görevinden Tümgeneral rütbesi ile emekli olan General Townshend siyasete atılmış ve milletvekili seçilmişti. Ancak Kut'ül Ammare Kuşatması'nın eleştirileri karşısında görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır. 1924 yılında hayatını kaybetmiştir. Detaylı bilgi için bakınız: A. J. Barker, *Townshend of Kut: A Biography of Major-General Sir Charles Townshend*, Cassell Pub., London, 1967.

¹² Müslüm Akdoğan, "Avustralya Basınında Lozan Görüşmeleri, Doktora Tezi, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bilecik, 2022, s. 100-103.

¹³ Seha L. Meray, *Lozan Konferansı Tutanaklar Belgeler*, Takım 1, Cilt 1, Kitap 1, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 2018, s. 175-176.

¹⁴ NLA, mfm PRO 1-5950 (Various)-Records of the Colonial Office (as filmed by the AJCP)/Fonds CO/Series CO 537/Subseries (Pieces: 571-572, 576-577, 584-588, 594-597, 600, 602-603, 605-608, 611, 615, 618-629, 631-634, 636, 638-647, 985-989, 992-998, 1002-132, 1035-1049, 1051-1052, 1055, 1057-1064, 1066-1072, 1073, 1075, 1080-1081, 1083, 1087, 1093, 1097-1098, 1113-1115)/File 1039. AJCP Reel No: 4344/Action required in event of renewal of hostilities with Turkey. (CO51768).

¹⁵ Seha L. Meray, *Lozan Konferansı Tutanaklar Belgeler*, Takım 1, Cilt 4, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 2018, s. 7.

Mezarları konusunda anlaşmaya varılmış ve TBMM nezdinde yapılan görüşmelerde de şu şekilde yer almıştır:¹⁶

“Madde -129: Britanya İmparatorluğu için 3 numaralı haritada gösterilmiş olan Anzak denilen havalı (Arıburnu) arazisi dâhil olacaktır. Britanya İmparatorluğunun balâda beyan olunan araziden istifadesi ber veçhi ati şeraite tâbi tutulacaktır:

1 — Mezkûr arazi işbu Sulh Muahedenamesile tayin olunan ciheti tahsisinden gayrı bir suretle istimal edilemeyecek; binaenaleyh hiçbir askerî veya ticarî maksatla veya anifûlbeyan ciheti tahsisi haricinde sair hiçbir maksatla kullanılmayacaktır;

2 — Türkiye Hükümeti, mezarlıklar da dâhil olduğu halde, mezkûr araziye teftiş ettirmek hakkını her zaman haiz bulunacaktır;

3 — Mezarlıkların muhafazasına tahsis edilen sivil bekçilerin adedi her mezarlık için bir bekçiden fazla olmayacaktır. Mezarlıkların haricinde bulunan arazi için mahsus bekçiler olmayacaktır;

4 — Mezkûr arazide mezarlıkların gerek dâhil ve gerek haricinde sırf muhafızlara lâzım olacak meskenlerden başka ebniye hoşâ edilmeyecektir;

5 — Mezkûr arsanın sahili üzerinde eşhas ve emtia ihraç ve irkâbını teshile medar olabilecek hiç bir rıhtım, mendirek-veya iskele inşa edilemeyecektir;

6 — Bilcümle muamelâtı lâzime yalnız boğazların iç sahilinde icra edilebilecek ve araziye Adalar denizi sahilinden duhule ancak mezkûr muamelâtın icrasından sonra müsaade olunacaktır. Türk Hükümeti mümkün olduğu kadar basit olması lâzım gelen işbu muamelâtın, bu Maddenin diğer ahkâmına hâlel gelmemek şartile, Türkiyeye giden diğer ecnebiler hakkında mevzu muamelâtın ziyade zahmeti mucip olmamasını ve her nevi bifaide teahhura mahal vermeyecek şerait tahtında ifa kılınmağım kabul eder;

7 — Araziye ziyaret etmek isteyen eşhas müsellâh olmayacaklar ve Türkiye Hükümeti işbu memnuiyeti kafiyenin tatbikine nezaret etmek hakkını haiz bulunacaktır;

8 — 150 kişiden fazla olan her züvvar kafilesinin muvasalatından lâakal bir hafta evel Türkiye Hükümetinin haberdar edilmesi muktazidir.”

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması Avustralya'da yeni bir krize neden olmuştu. Sevr Antlaşması'na Lozan Barış Antlaşması'na imparatorluk adına tek

¹⁶ *Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Düstur Üçüncü Tertip, Kanunları, Tefsirleri ve B.M.M. si Kararlarını, Nizamname ve Muahede ve Umumi Hizmetlere ait Mukavelatı Muhtevidir.* Cilt 5, 11 Ağustos 1339-19 Teşrinievvel 1340, Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul, 1931, s. 118-119; Avustralya arşivinde tam metin için bakınız: *National Archives of Australia (NAA)*, Series Number A981, Control Symbol TUR 26.

imza konulması, 1 Ekim-8 Kasım 1923 tarihinde gerçekleştirilen *İmparatorluk Konferansı*'nda (Imperial Conference) ele alınmıştı. Kanada öncülüğünde dominyonlar, antlaşmanın kendilerini bağlamadıklarını ilan ettiler. Bu durum İngiltere'nin yeni kararlar almasına ve dominyonlarına yeni haklar tanımasına neden oldu. 19 Ekim-23 Kasım 1926 tarihleri arasında gerçekleştirilen İmparatorluk Konferansında Milletler Topluluğu (Commonwealth) terimi, özerk topluluklar halini almış, topluluk içindeki her ülke eşit sayılmıştı. Birbirlerinin iç ve dış işlerine karışmayacakları mutabakat altına alınmıştı. 11 Aralık 1931 tarihinde İngiltere Parlamentosu tarafından kabul edilen *Westminster Statüsü* (The Statute of Westminster) gereğince hukuki özerkliğe sahip oldular. Bu gelişmeler sonrasında Lozan Barış Antlaşması Avustralya tarafından onaylanmıştır.¹⁷

Lozan'da Anzak Mezarları sorununun çözülmesi Avustralya kamuoyunda memnuniyet oluşturmuştur. Bir başka merak konusu da mezarların durumuydu. Bu konuda Türkiye'ye gelen gazetecilerin mezarların iyi korunduğunu tespit etmişlerdi. Avustralya basınında mezarların iyi durumu hakkında haberler Türkler hakkında ülke kamuoyunda olumlu bir hava estirmiştir. Bunun bir göstergesi olarak 8 Ağustos 1923 tarihinde bir zamanlar Osmanlı Ordusunda görev yapmış, Anzak Kolordusu bünyesinde Çanakkale Savaşları'na katılan Sir Charles S. Ryan tarafından Mustafa Kemal Atatürk'e hitaben bir mektup gönderilmiştir:¹⁸

“Ekselans,

Türkiye'nin eski ve içten bir dostu olarak bu birkaç satırı yazmaya ve Türkiye'nin yeniden diriltilmesinde ve memnuniyet verici barışın yapılmasında payınız dolayısıyla size yürekten tebriklerimi sunmaya kalkıştım. Sizin etkinliğiniz ve askerliğinizin muhteşem yiğitliği olmasaydı Türkiye acınacak durumda olurdu. Şimdi Türkiye'nin dünya ülkeleri arasında eski onurlu yerini almak için emin bir yolda bulunduğuna inanıyorum. Benim Türkiye ile bağlarım çok eskidir. 1876 yılında, 21 yaşında genç bir doktor olarak Türk ordusuna katıldım. Osmanlı-Sırp Savaşında Abdülkerim Paşa'nın kumandası altındaydım. Daha sonra Plevne kuşatması sırasında ölümsüz Gazi Osman Paşa'nın kumandası altında bulundum, bu savaşta ağır yaralandım, ama Şevket Paşa yolu açınca 5000 yaralıyla birlikte Plevne dışına

¹⁷ Karaşin, agt., s. 65-66; *Great Southern Herald*, “The Statute of Westminster”, 18 Nisan 1931, s.2; Avustralya günümüzde de Westminster modeline göre faaliyet gösteren parlamenter demokrasidir. Steven Young, “Türkiye ve Avustralya Arasında Daha Fazla İş Birliği Mümkün mü?”, *Türkiye'de Avustralya Çalışmaları -I*, Yay. Haz. A. Merthan Dünder ve Altay Atlı, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2023, s. 2.

¹⁸ Bilal Şimşir, *Çanakkale Savaşı Bağlamında Avustralya'da Atatürk ve Türk Toplumu*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2018, s. 102-103.

çıkabildim. İstanbul'a gittim, yaram iyileşince Erzurum'a gönderildim ve orada Gazi (Ahmet) Muhtar Paşa'nın kumandasında, o ayrılınca Kürt İsmail Paşa'nın kumandası altında görev yaptım. Kuşatmadan sonra Rusların eline düştüm ve savaş bitince de doğduğum yer olan Avustralya'ya döndüm. Gelen Savaşa kadar burada 35 yıl Türkiye (Fahri) Başkonsolosluğu yaptım ve 15 yıl önce de ikinci rütbeden Mecidiye nişanı aldım. Dostum Audrey Herbert ile birlikte burada ateşli bir Türk dostu idim. Eski Türk dostlarımın hepsi öldü. Herhalde ben Plevne'den ve Aleksinatz savaşından sağ kalan birkaç kişiden biri olsam gerek. Ordunuz kurmayından Dama İsmail Hakkı Bey büyük dostumdur. Bana bir fotoğrafınızı lütfederseniz, ben de karşılık verebilirim, bu benim için büyük bir kişisel onur kaynağı olur. "Kızılay Hizmetinde" başlığıyla yıllar önce bir kitap yazdım. Almanca ve İngilizce yayınlandı. Çok satış yapmış olan bu kitabımda Türk askerinin güzel karakterini ve savaşkanlık özelliklerini sergiledim. Türkiye'nin durumu günden güne daha da iyileştirme uğrunda görevinizde size büyük başarılar dileyerek ve yürekten övgülerimle.

Samimi hayranınız

(İmza) Charles S. Ryan"

Sir Charles S. Ryan, Avustralya'daki Türk dostluğu açısından önemli bir isimdi. İngiltere'de doktorluk eğitimi sonrasında Osmanlı Ordusu bünyesinde, Osmanlı Sırp Savaşı'na, Plevne Savaşı'na ve 93 Harbi'ne katılmış; *Plevne* takma adını almıştı. Ruslara esir düştükten kısa süre sonra ülkesine dönen Ryan, Osmanlı Nişanı ile Mecidiye Nişanı ile ödüllendirilmişti. Osmanlı Devleti Melbourne Fahri Konsolosu olan Ryan, Birinci Dünya Savaşı'na kadar bu görevi başarı ile yürütmüştü. Her ne kadar Birinci Dünya Savaşı'nda Anzak Kolordusu bünyesinde Çanakkale'de savaşmışsa da savaş sürecinde Osmanlı madalyalarını çıkarmamıştı. Ryan'ın kızı, Avustralya valisi Richard Casey'in eşi, Maie (Ethel Marian Sumner) Casey ise Türkiye ile Avustralya ilişkilerinin hemen başında ülkede görevli olan Türk yetkilileri ile yakın dostluklar kurmuştu.¹⁹

İlk Diplomatik Temaslar

Türkiye'nin Avustralya'da temsili karmaşık bir yapıya sahipti. Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde yaptığımız incelemede bu konu ile ilgili olarak yeterli bilgi bulunmamaktadır. Mesela 1927 yılına kadar Sidney'de İsveç konsolosluğu tarafından yürütülmüştür.²⁰ Bunun dışında ilişkiler uzun süre İngiltere nezdinde

¹⁹ Sir Charles Ryan hakkında detaylı bilgi için bakınız: Sinan Kıyanç, "Charles Snodgrass Ryan", *Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi*, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), İstanbul, 2023; Şimşir, *age.*, s. 104-105.; Charles Snodgrass Ryan, *Plevne'de Bir Avustralyalı*, Çev. Ali Rıza Seyfioglu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.

²⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA)*, Yer Bilgisi: 37339-149862-6/Kurum: 534/ 14.09.1931.

yürütölmüştür. Arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere ilk temsilcilik talebi 1932 yılında geldiği anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin ilk fahri konsolosluğunun açıldığı Melbourne'de bir konsolosluk açılması için Mösyö Herbert E. Leare tarafından başvuru yapılmıştır.²¹ Türk Dışışleri Bakanlığı başvuruya verdiği cevapta fahri konsolosluk kurulmasına gerek görmediğini belirtmiştir. Cevabın kısa sürede verildiğinden anlaşıldığı üzere ilgili talep üzerinde detaylı bir tahkikat yapılmamıştır.²²

Türkiye Cumhuriyeti temsilcilik konusunda adım atmamasına karşın Avustralya ticari ilişkilerin devam etmesi için harekete geçmişti. Avustralya Hükümeti tarafından Albay C. E. Hughes ticari komiser olarak atanmıştır. Belgelerden anlaşıldığı üzere Albay Hughes'in asıl görev yeri Kahire olmasına karşın Türkiye, Suriye, Mısır, İran, Suudi Arabistan, Irak ve Yunanistan ile ticari ilişkileri yürütmüştür.²³ Albay Hughes'in atanması Türkiye Cumhuriyeti tarafından memnuniyetle karşılanmıştı. Bu atamadan kısa süre sonra James Payne, Albay Huhges'in yardımcılığına atanmıştı.²⁴

Türkiye Cumhuriyeti 1939 yılında Avustralya'ya büyükelçi atamak için girişiminde bulunmuştu. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, İngiltere'ye gönderdiği yazıda Türkiye ile Avustralya ortak tarih mirası üzerinden dostane bir ilişki olduğunu bunun yanı sıra ticari ilişkilerin de artırılmasının önemi üzerinde durmuştur. Hemen ardından Türk Dışışleri Bakanlığı, İngiltere'den Türkiye'nin İngiltere Büyükelçisi Nebil Süreyya Akçer'in, Avustralya, Yeni Gine ve Nauru büyükelçisi olarak atama isteğini iletmişti. Ancak bu girişim kabul edilmemiştir. Avustralya 1942 yılında İngiltere'den yasal bağlantısını sonlandırmış, bağımsız bir ölke olmuştur. 1943 yılında Avustralya'nın Kahire Maslahatgüzarı Siret Halulu tarafından bir başka girişim yapıldı. Halulu, 26 Haziran 1943 tarihinde Avustralya Yüksek Komiseri eski Avustralya Başbakanı Stanley Bruce'ye gönderdiği mektupta Türkiye Cumhuriyeti'nin Kanberra'da orta elçilik açmasını önermişti. Bruce cevap yazısında Avustralya'nın bu konudaki tavrını açık bir şekilde belirtmiştir. İkinci Dünya Savaşı nedeniyle dış temsilcilik konusunda sınırlayıcı davranan Avustralya yeni bir temsilcilik açmaya olumlu bakmamaktaydı. Avustralya'nın bu tutumu nedeniyle bu girişimler başarısız

²¹ TDA, Yer Bilgişi: 37339-149860-26/Kurum: 534/ 01.09.1932; Osmanlı Devleti'nin Melbourn'de açtığı ilk fahri konsolosluk hakkında detaylı bilgi için bakınız: Temel, agm., s. 32.

²² TDA, Yer Bilgişi: 37339-149860-16/Kurum: 534/ 28.09.1938; TDA, Yer Bilgişi: 37339-149860-17/Kurum: 534/ 05.08.1938.

²³ TDA, Yer Bilgişi: 37320-149934-9/Kurum: 534/ 09.04.1937; TDA, Yer Bilgişi: 37320-149934-8/Kurum: 534/ 01.05.1937.

²⁴ TDA, Yer Bilgişi: 37320-149934-3/Kurum: 534/ 22.08.1938; TDA, Yer Bilgişi: 37320-149934-4/Kurum: 534/ 29.06.1938.

olmuştur. Avustralya'nın bu tutumu nedeniyle iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler çok geç başlamıştır.²⁵

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi üzerine özellikle ticari ilişkilerde yaşanan sorunların çözümü için yeni adımlar atılmıştır. Bu konuda Avustralya'nın Kahire Fahri Konsolosu James Payne, Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanı'nı ziyaret etmiş ve iki ülke ekonomik ilişkileri için Avustralya'dan bir fahri konsolosluk talebinde bulunulmasını, iş adamı Sir Thomas Gordon'un aday gösterilmesini istemiştir. Bakanlık da konuyu gerekli adımlar atılması için Dışişleri Bakanlığı'na iletmişti. 3 Nisan 1944 tarihli yazı ile Avustralya Hükümeti'nden görüş istenilmişti.²⁶ Türkiye'nin fahri konsolos olarak Sir Thomas Gordon'un atamasını uygun görmesine rağmen, Avustralya'dan bu konu ile ilgili cevap alınmamıştı.²⁷

Türkiye Cumhuriyeti bu konuda Avustralya Hükümeti'nden cevap beklerken bir başka talep Harry Herbert Dubley Ingram tarafından gönderilmişti. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na yaptığı başvuru ile Türkiye Cumhuriyeti'nin Avustralya Fahri Konsolosu olarak atanmasını talep etmişti.²⁸ Talep üzerine Türkiye Cumhuriyeti, Londra Büyükelçiliği vasıtasıyla Harry Herbert Dubley Ingram hakkında inceleme yapmıştır. Yapılan incelemede Ingram'ın 10.000 İngiliz Lirası sermaye ile Avustralya-Hindistan İthalat ve İhracat Ltd. Şirketini 14 Şubat 1946 tarihinde tescil ettirdiğini ancak şirketin tahkikat tarihine kadar herhangi bir faaliyette bulunmadığı nedeniyle sakıncalı olduğu belirtilmiştir.²⁹ Bu rapor sonrasında Londra Büyükelçiliği, Ingram hakkında yeni bir inceleme daha yapmıştır.³⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ilk tahkikat sonrasında Harry Herbert Dubley Ingram'a gönderdiği cevap yazısında Avustralya'da şimdilik bir fahri konsolosluk ihdas edilmeyeceğinden talebinin kabul edilmediğini bildirmiştir.³¹

Türkiye'nin Avustralya'da konsolosluk açamaması birçok sıkıntıya neden olmuştu. Bunun bir örneği olarak ABD Büyükelçisi Hüseyin Rağıp Baydur, Avustralya'da Türkiye'nin menfaatlerini hangi konsolosluk tarafından

²⁵ Karaşin, agt., s. 83-84.

²⁶ TDA, Yer Bilgisi: 37339-149874-1/Kurum: 534/ 03.04.1946; TDA, Yer Bilgisi: 37339-149874-6/Kurum: 534/ 01.04.1946.

²⁷ TDA, Yer Bilgisi: 37339-149874-5/Kurum: 534/ 03.04.1946

²⁸ TDA, Yer Bilgisi: 37339-149874-3/Kurum: 534/ 31.01.1946.

²⁹ TDA, Yer Bilgisi: 37339-149874-9/Kurum: 534/ 16.05.1946.

³⁰ TDA, Yer Bilgisi: 37339-149874-8/Kurum: 534/ 12.09.1946.

³¹ TDA, Yer Bilgisi: 37339-149874-7/Kurum: 534/ 11.06.1946.

yürütüldüğü konusunda Dışişleri Bakanlığı'ndan bilgi istemişti.³² Büyükelçi Baydur'a verilen cevaptan anlaşıldığına göre Türkiye'nin Avustralya'da menfaatleri Londra Başkonsolosluğu tarafından yürütülmekteydi.³³ Türkiye'nin Avustralya'da temsilciliği olmaması iki ülke ticaretini de olumsuz etkilemekteydi. İki ülke ticareti 1929 yılında başlamıştı. Türkiye'den kenevir, kolza tohumu, incir gibi ürünler ihraç edilmekteydi. Avustralya'dan ise büyük baş hayvan postu ve derisi alınmaktaydı.³⁴ Türkiye ile İngiltere arasında hukuki, ticari ve cezai konularını kapsayan 28 Haziran 1932 tarihli "Mün'akit Müzaheretü Adliye Mukavelenamesi" aynı zamanda Avustralya'yı da kapsamıştır. Avustralya bu kapsamda yaşadığı sıkıntılar bu mukavelenamesindeki hususlar üzerinden çözülmüştür.³⁵

İki ülke arasındaki ticaret büyük zorluklar içinde ilerlemekte, kimi zaman muhatap bulmakta zorlanılmaktaydı. İkinci Dünya Savaşı nedeniyle deniz ticaretinin güvenli olmaması bu zorlukları daha da artırmıştır. Bunun bir örneği de Sümerbank'ın Bursa ve Karabük fabrikaları için yün ticaretinde yaşanmıştı. 1941 yılında siparişlerin bir kısmının ulaşmaması üzerine Türk Dışişleri Bakanlığı sürece dâhil olmuştu.³⁶ Yünlerin gelmemesinin nedeni İngiltere tarafından sınırlama olduğu anlaşılmıştı. Bunun üzerine gerekli girişimler yapılmış ve 1942 yılında yünler ulaştırılmıştı. Ancak mal teminatında yaşanan gecikme ülke ile ticareti sıkıntıya düşürmüştü.³⁷ Türkiye'nin diplomatik

³² TDA, Yer Bilgisi: 37339-149880-2/Kurum: 534/ 27.01.1947; TDA, Yer Bilgisi: 37339-149880-1/Kurum: 534/ 28.01.1947.

³³ TDA, Yer Bilgisi: 37339-149880-4/Kurum: 534/ 03.02.1947.

³⁴ Hatice Hürmüz Başarın, Vecihi Başarın, *The Turkes in Australia, Celebrating Twenty-Five Years Down Under*, Turquoise Publications, Australia, 1993, Ek 21; Karaşin, agt., s. 112.

³⁵ *Resmî Gazete*, Sayı 2142, 5 Temmuz 1932, s. 1679-1683; Her ne kadar anlaşma metninde Avustralya'nın adı yer almasa da ilgili anlaşma Avustralya'yı da kapsamaktadır. NLA, Records of the Dominions Office (as filmed by the AJCP)/Fonds DO/Series DO 35/File 1113/F. 946/1. AJCP Reel No: 5608/U.K.?Turkey Civil Procedure Convention: legal procedure in civil and commercial matters.

³⁶ TDA, Yer Bilgisi: 37088-148881-62/Kurum: 534/ 08.12.1941.

³⁷ TDA, Yer Bilgisi: 37065-148784-4/Kurum: 534/ 22.04.1942; TDA, Yer Bilgisi: 37065-148784-5/Kurum: 534/ 12.04.1942; TDA, Yer Bilgisi: 37088-148881-63/Kurum: 534/ 26.02.1942; TDA, Yer Bilgisi: 37088-148881-64/Kurum: 534/ 21.02.1942; TDA, Yer Bilgisi: 37065-148784-7/Kurum: 534/ 05.01.1942; TDA, Yer Bilgisi: 37065-148784-3/Kurum: 534/ 27.04.1942; TDA, Yer Bilgisi: 37065-148784-1/Kurum: 534/ 08.05.1942; TDA, Yer Bilgisi: 37088-148881-62/Kurum: 534/ 08.12.1941; TDA, Yer Bilgisi: 37088-148881-60/Kurum: 534/ 16.12.1941; TDA, Yer Bilgisi: 37088-148881-56/Kurum: 534/ 24.01.1942; TDA, Yer Bilgisi: 37088-148881-57/Kurum: 534/ 16.01.1942; TDA, Yer Bilgisi: 37088-148881-58/Kurum: 534/ 02.01.1942; Avustralya arşivlerinden anlaşıldığı üzere 1941 yılında İngiltere ve Avustralya'da, Almanya'nın Türkiye'ye saldıracağı endişesi yer almaktaydı. Bu nedenle yapılan yazışmalarda her geçen gün

temsilciliğinin bulunmaması Avustralya'dan da sağlıklı bilgiler alınamamasına neden olmuştur. Avustralya Ulusal Arşivi'nde (National Archives of Australia) Türkiye hakkında belgelerden anlaşıldığı üzere İngiliz Milletler Topluluğu üyesi olan Avustralya'ya İngiltere tarafından bilgi akışı çok sağlıklı bir şekilde sağlanmıştır. Türkiye'deki sadece siyasi gelişmeler değil, ekonomik, eğitim, ulaşım gibi konular hakkında da önemli bilgiler yer almaktadır. Ancak Türk yetkililerin Avustralya hakkında bilgileri kısıtlıydı. Londra'dan gelen bilgiler genellikle ülkedeki gazetelerden elde edilmekteydi. Bu nedenle gelişmelerin bazıları kesin ifadeler yerine gazetedeki haberlerden ibaret olmaktaydı.³⁸

Diplomatik temsilciliklerin olmaması iletişim sorunlarına da neden olmuştur. Bunun ilginç bir örneği ise Çanakkale Savaşları'na katılan Geo F. Edmonds'un mektubunun sürecinde görülmektedir. Avustralya'dan Mustafa Kemal Atatürk'e doğrudan gönderilenlerin yanı sıra İngiltere Büyükelçiliği aracılığıyla da mektup gönderilmekteydi. Doğrudan gönderilenler hakkında herhangi bir sorun kayıtlara geçmemiştir, ancak İngiltere Büyükelçiliği aracılığıyla gönderilenlerde sorunlar yaşanmıştır. Bu mektuplardan birisi Anzak Kolordusu bünyesinde Çanakkale Savaşları'na katılan Geo F. Edmonds tarafından kaleme alınmıştı. Edmonds mektubunu doğrudan Ankara'ya göndermek yerine Türkiye'deki İngiltere Büyükelçiliği'ne göndermiş, Büyükelçi George Clerk'e, Türkiye'deki Anzak mezarlıklarına büyük saygı gösterildiğini bu nedenle Mustafa Kemal Atatürk'e hitaben teşekkür mektubu kaleme aldığını, bunu muhatabına iletmesini istemişti. Büyükelçi Clerk mektubu Mustafa Kemal Atatürk'e ulaştırmak yerine arşive göndermişti. Geo F. Edmonds'un mektubunun aksine doğrudan gönderilen mektuplardan birisi de Thos A. Kelly'ye aitti. Thos A. Kelly, Nisan 1934'te Mustafa Kemal Atatürk'e gönderdiği mektupta kendisinin de Çanakkale Savaşları'nda yer alan bir Anzak askeri olduğunu, savaş sırasında yanlışlıkla Kızılay görevlisini vurduğunu, bu olaydan derin bir üzüntü duyduğunu ve Türklerin savaşın en şiddetli olduğu zamanlarda bile Kızılhaç'a ne kadar saygılı olduklarını ifade etmişti. Mustafa Kemal Atatürk ise Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreter Vekili Hasan Rıza Soyak imzası ile gönderdiği cevabında mektubundan ötürü teşekkür etmiştir. Bunun yanı sıra Avustralya'da yayınlanan Star gazetesi de Mustafa Kemal Atatürk'e bir telgraf göndermiştir.³⁹

Diplomatik ilişkilere karşın iki ülke arasında bilimsel bağlar da kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, Ankara'nın geliştirilmesi için diğer başkentler hakkında

Almanya'nın tehdidinin arttığına vurgu yapılmıştır. NLA, Records of the Dominions Office (as filmed by the AJCP)/Fonds DO/Series DO 35/File 1009 (Part 1)/WG. 446/6/2. AJCP Reel No: 5554/Dominions: Turkey: probability of German attack.

³⁸ Detaylı bilgi için Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi'ne bakınız.

³⁹ Şimşir, *age.*, s. 106-110.

incelemeler yapmıştır. Belgelerden anlaşıldığı üzere araştırma yaptığı kentlerden birisi de Avustralya'nın başkenti Kanberra'ydi. İlgili talep uygun görülüş ve kentin imar planı detaylı bir şekilde gönderilmiştir.⁴⁰ Bir başka bilgi paylaşımı ise Avustralya Ormanlık Şubesinden B. U. Byles'in Türkiye'de araştırma talebiyle gerçekleşmiştir. Avustralya'da Ormanlar konusunda çeşitli araştırmalar yapan Byles, Toros Dağlarında bu kapsamda araştırma isteği Türkiye Cumhuriyeti tarafından kabul edilmiş, Byles araştırma sonrasında Ankara'ya araştırma hakkında bilgi vermiştir.⁴¹ Byles'in talebine benzer bir talep ise onun araştırmasından yıllar sonra Sidney Üniversitesi'nde çalışan David S. Macmillan'dan gelmiştir. Macmillan, Türkiye Cumhuriyeti Arşiv Umum Müdürlüğü'nden Türkiye'deki arşivler hakkında talep ettiği belgeler kendisine ulaştırılmıştır.⁴²

Avustralya 1942 yılında İngiltere ile yasal bağlantısı sonlandırmıştı. Böylece tam bağımsız olan Avustralya kendine yeni bir yol çizmeye başlamıştı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında katı bir dış politika benimseyen Avustralya'nın önündeki en büyük sorunlardan birisi de dış temsilcilikler için personel yetersizliğiydi. İngiltere güdümünde dış politika ve insan kaynağı sonlanınca, bu açığı kapatma süreci sancılı olmuştur. Savaşın son ermesi üzerine Türkiye, Avustralya ile doğrudan iletişim konusunda önemli bir adım atmıştır. Bakanlar Kurulu tarafından İngiltere ile mevcut durumda olan *Ergraf* servisi esaslarının Avustralya ile de uygulanmasına, bu memlekete gönderilecek hava taşıma ve fotoğraflama giderlerinin Mısır Posta İdaresi'ne ödenmesine, ödenecek hisse değerlerinde bir değişiklik olursa güncel değerden gerçekleşmesine, tüm işlemler için *Posta, Telgraf ve Telefon İşletme Umum Müdürlüğü*'ne izin verilmesine karar verilmiştir.⁴³

Soğuk Savaş'ın hemen başında Türkiye'nin stratejik konumunu fark etse de Avustralya (diplomatik) personel yetersizliğinden ötürü temsilcilik açma konusunda adım atamamıştı. Türkiye'nin bu konuda taleplerine ülkede temsilcilik açamayacağından ötürü olumlu cevap vermemiştir. Temsilci sorununa karşın iki ülke ilişkileri Birleşmiş Milletler'in kurulması ile yeniden

⁴⁰ TDA, Yer Bilgisi: 37358-150153-1/Kurum: 534/ 06.12.1938.

⁴¹ TDA, Yer Bilgisi: 37847-152230-21/Kurum: 534/ 19.08.1930; TDA, Yer Bilgisi: 37847-152230-24/Kurum: 534/ 09.08.1930; TDA, Yer Bilgisi: 37847-152230-26/Kurum: 534/ 14.07.1930; TDA, Yer Bilgisi: 37847-152230-34/Kurum: 534/ 23.09.1931; TDA, Yer Bilgisi: 37847-152230-22/Kurum: 534/ 15.09.1930.

⁴² *Devlet Arşinleri Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 30.12.10.1/ Yer No:33.2.10/02.07.1957; BCA, Fon Kodu: 30.12.20.0/ Yer No:10.54.4/22.02.1957.

⁴³ *Resmî Gazete*, Sayı 6046, 2 Temmuz 1945, s. 8998; Bayram Akça, "Türk-Avustralya İlişkileri (1915-1970)", *Yeni Türkiye*, Sayı 65, 2015, s. 640.

şekillenmiştir. Türkiye ile Avustralya'nın da üye olduğu Birleşmiş Milletler nezdinde ticaretten, posta işlemlerine, tarımdan, sanayiye kadar yapılan birçok uluslararası anlaşmalar yapılmıştır. Bunun yanı sıra *Türk Parası Kıymetini Koruma* hakkında 13 sayılı kararın 6. maddesi gereğince *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası* tarafından Avustralya Lirası da Türk Parası karşısında değeri tespit edilmiş, bu değerlendirme sürekli hale gelmiştir.⁴⁴ Avustralya Doları'nın 1966 yılı itibariyle kullanıma başlanması sonrasında da *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası* tarafından Amerikan Doları'na göre değeri tespit edilmiş ve bu değer güncellenerek kabul edilmiştir.⁴⁵

Avustralya'daki değişim sürecinde Türkiye Cumhuriyeti ülkede fahri konsolosluk açılması için girişimleri sonuç buldu. Nihayet 5 Haziran 1954 tarihli karar uyarınca Türkiye Cumhuriyeti, Sidney'de ilk fahri konsoloslughunu açmış, Douglas J. R. Doyle'de konsolos olarak atamıştır.⁴⁶ Türkiye ile ticaret yapan Douglas J. R. Doyle'nin atanması üzerine iki ülke ilişkileri hızlanmıştı. 15 Ekim 1955 tarihli karar ile Sidney'deki fahri konsolosluk, başkonsolosluk haline getirilmişti.⁴⁷ Douglas J. R. Doyle başkonsolosluk görevini 7 Nisan 1966 tarihine, ölümüne, kadar sürdürmüştü. Yerine Sidney'deki Travel Credit and Finance Co. şirketinin Türk hissedarı Alaaddin Çetintaş atanmıştır.⁴⁸

Türkiye ile Avustralya ilişkileri açısından önemli bir mesele de bu ülkeye gönderilen öğrencilerdir. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden kalan bir gelenek olarak Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'ya öğrenci göndermekteydi. İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü günlerde Avustralya Başbakanı Sir Robert Gordon Merzies yaptığı bir açıklamada bu duruma dikkat çekmiş ve Türkiye'nin kendi ülkelerine de öğrenci göndermelerinden memnun olacaklarını ifade etmiştir.⁴⁹ Bu açıklamanın ardından iki ülke arasında bu konuda nasıl bir adım atıldığı konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bu konu ile ilgili olarak 1953 yılında hazırlanan Kararname ile Avustralya'da okuyan

⁴⁴ 1948 yılında Avustralya Lirası'nın Türk Lirası karşısında değeri 902,72 kuruştur. *Resmî Gazete*, Sayı 6818, 29 Ocak 1948, s. 1358.

⁴⁵ Avustralya Doları'nın Amerikan Doları karşısında değeri 0,892857 dolardı. Türk parası karşısında ise 1008,0 kuruştur. *Resmî Gazete*, Sayı 12245, 8 Mart 1966, s. 6.

⁴⁶ BCA, Fon Kodu:30.18.1.2/Kararlar Daire Başkanlığı/ Yer No:136.56.7/ 05.06.1954; Karaşin, agt., 85-86; *Resmî Gazete*, Sayı 8753, 13 Temmuz 1954, s. 9874; *Commonwealth of Australia Gazette*, "Consuls", 8 Nisan 1954, s. 1058.

⁴⁷ BCA, Fon Kodu:30.18.1.2/Kararlar Daire Başkanlığı/ Yer No:141.90.9/15.10.1955.

⁴⁸ BCA, Fon Kodu:30.18.1.2/Kararlar Daire Başkanlığı/ Yer No:201-83-8/08.12.1966.

⁴⁹ TDA, Yer Bilgisi: 37411-150413-52/Kurum: 534/ 17.02.1941.

öğrencilere 360 lira ödenek verilmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁰ 1954 yılında Bakanlar Kurulu tarafından alınan karar uyarınca bu miktar değişmemiştir.⁵¹

İki ülke ilişkileri açısından önemli bir gelişme de Avustralya ile İsveç'te düzenlenen 1956 yılı olimpiyat oyunları sırasında yaşanmıştır. Türkiye bu oyunlara binicilik dalında 6, güreş dalında ise 13 olmak üzere toplamda 19 sporcu ile katılmıştır. Avustralya'ya hayvan girişine 6 aylık karantina uygulaması nedeniyle binicilik dalındaki atlar alınamadığından sadece güreş dalındaki sporcular bu ülkeye gitmişlerdi. Müsabakalar sonunda tamamı güreş dalında üç altın madalya, iki gümüş ve iki bronz olmak üzere toplamda yedi madalya kazanılmıştı.⁵² Olimpiyat oyunları vesilesiyle ilişkilerde yakınlaşma olmuş, Melbourne'de olimpiyat oyunları kapsamında açılan *The All Nations Cultural Centre*'de Türkiye'nin de stant açması için davet mektubu gönderilmişti. Türkiye'nin bu talebe nasıl bir cevap verdiği konusunda bilgi bulunmamaktadır.⁵³ 1956 yılı olimpiyat oyunları vesilesiyle iki ülke arasındaki vize sorunu ele alınmıştı. İlk olarak alınan karar uyarınca Avustralya hükümet ile vize ve vize harçlarının muayyen hallere münhasır olarak tek taraflı olarak kaldırılması hususunda Dışişleri Bakanlığı yetkilendirilmiştir.⁵⁴ 10 Nisan 1956 tarihinde imzalanan vize anlaşması, 16 Nisan 1956 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanmış ve anlaşmanın 3. maddesi uyarında imza tarihinden bir ay sonra yürürlüğe girmiştir. Anlaşmada Türkiye Cumhuriyeti adına, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Profesör Fuat Köprülü; Avustralya'yı adına, Majeste Büyük Britanya Kraliçesinin Büyükelçisi Sör James Bowker'un imzası yer almaktadır. İlgili anlaşmanın tam metni şu şekildedir:⁵⁵

“Avustralya Commonwealth'i ile Türkiye Hükümeti arasında aktedilen
Vize Anlaşması hakkında

Bay Vekil,

Avustralya Comminwealth'i Hükümetinin aşağıdaki esaslar dâhilinde,
Türkiye Hükümetiyle bir anlaşma akdine amade olduğunu Ekselansınıza
bildirmekle şeref duyarım:

⁵⁰ BCA, Fon Kodu:30.18.1.2/Kararlar Daire Başkanlığı/ Yer No:134-92-3/20.11.1953.

⁵¹ *Resmî Gazete*, Sayı 8640, 22 Şubat 1954, s. 8245.

⁵² [https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Sporcu-Listesi/19\(Erişim Tarihi 21.01.2023\)](https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Sporcu-Listesi/19(Erişim_Tarihi_21.01.2023)).

⁵³ TDA, Yer Bilgisi: 44795-215992-2/Kurum: 505/ 01.08.1956.

⁵⁴ BCA, Fon Kodu:30.18.1.2/Kararlar Daire Başkanlığı/ Yer No:140-67-5/19.07.1955.

⁵⁵ *Resmî Gazete*, Sayı 9286, 16 Nisan 1956, s. 14107.

1. Muvakkaten veya daimî olarak Avustralya'ya girmek isteyen ve Avusturya'ya girmeleri tasvip edilmiş buluna n muteber Türk pasaportu hâmilî Türk vatandaşları, vize ita eden ilgili makamdan Avustralya için harçsız vize alacaklardır. Daimî surette yerleşmek maksadından gayri maksatlarla Avustralya'ya giden Türk vatandaşları hakkında, bu kabîl vizeler on iki aylık bir müddet için ve o müddet esnasında Avustralya'ya sayısız seyahatler için muteber olacaktır.

2. Kapaklarının üstünde «British Passport» - Commonwealth of Australia» veya «Australian Passport» ibaresi taşıyan ve içinde hâmilinin millî statüsünü «Australian Citizen and a British subject» olarak tarif eyleyen muteber pasaportları hâmil ve iyi niyetli gayrimuhacir (bona - fide non - immigrants) olarak Türkiye'ye girmek isteyen Avustralya vatandaşları, üç ayı geçmeyen müddetler için vize almadan Türkiye'ye girebilirler.

3. İşbu Anlaşma bugünkü tarihten bir ay sonra yürürlüğe girecektir.

4. Taraflardan biri her zaman diğer taraf a anlaşmaya son verme k arzusunda olduğuna dair yazılı tebligat yapabilir. Anlaşma, böyle bir tebligat tarihinden üç ay sonra nihayete erecektir.

5. Yukarıdaki hususlara rağmen şurası mukarrerdir ki:

a) Yukarıdaki hükümler, Avustralya'ya giren Türk vatandaşları ile Türkiye'ye giren Avustralya vatandaşlarını, ecnebilerin girişi, muvakkat veya daimî ikameti ve istihdamı ile ilgili Avustralya ve Türkiye kanunlarına ve nizamlarına uymak vecibesinden muaf kılmaz ve

b) Yukarıdaki (a) fıkrasında sözü geçen kanunlara ve nizamlara uydukları hususunda iki taraf yetkili makamlarını tatmin edemeyen yolcular a giriş veya karaya çıkma müsaadesi reddedilebilir;

c) Her iki memleketin yetkili makamları muzir saydıkları şahıslar a memleketlerin e girişi veya orada ikameti i menetme k hakkını mahfuz bulundurlar;

d) Şayet bir Avustralya vatandaşı Türkiye'de istihdam edilme k veya meslek veyahut başka bir iş icra etmek isterse, ilgili Türk konsolosluk makamlarından evvelden vize temin etme kle mükelleftir.

2. Türkiye Hükümeti yukarıdaki hükümleri kabul e hazır olduğu takdirde işbu Nota ile Ekselanslarının aynı mealdeki cevaplarının iki Hükümet arasında bir anlaşmaya varıldığının ifadesi olarak telâkki olunmasını telkin etme kle şeref kesbederim.”

Türkiye ile Avustralya diplomatik ilişkilerinin gelişmesinde Avustralya'nın değişen göç politikası etkili olmuştur. Bir göçmen ülkesi olan Avustralya, bu durumu sınırlama çabasını İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürdürmüş, savaş sonrasında kaybedilen iş gücünü kazanmak için göçü sınırlayan politikasından vazgeçmiştir. Bunun ilk adımı olarak 1945 yılında Göç Bakanlığı

kuruldu. 1947-1954 yılları arasında Almanya ve Hollanda'dan 170.000 göçmen kabul edildi.⁵⁶ Ancak bu insanların birçoğu ülkelerine geri döndü. Bu durum Avustralya'nın ihtiyacını karşılamak için yeni ülkelere yönelmesine neden oldu. 1964 yılının başında Türkiye'den göçmen getirilmesi için bir heyet oluşturuldu. Avustralyalı heyet Türkiye'de araştırma yapmıştır. Bu süreçte Avustralya parlamentosunda konu ele alınmış ve Senatör Cooke, Türkiye'den göçmenlerin getirilmesini gündeme taşımıştı. Senatör Cooke'nin Türk göçmenler konusunda sorularına cevap veren Senatör Anderson'un cevaplarından anlaşıldığında göre bu girişim büyük bir titizlikle yürütülmekteydi. 1965 yılında Avustralya Göç Bakanı Sekreteri Sir Peter Heydon Türkiye'yi ziyaret etti. Göçmen konusunda ziyaretler sürerken Türkiye, Avustralya'nın başkenti Kanberra'da büyükelçilik açmıştır.⁵⁷

Türkiye ile Avustralya ilişkilerinin büyükelçilik seviyesinde yürütülmesi konusu, Dışişleri Bakanlığı tarafından 30 Kasım 1966 tarihinde Bakanlar Kurulu'na gönderilmişti. Bakanlar Kurulu da 08 Aralık 1966 tarihli karar ile iki ülke arasında ilişkiler en üst seviyesinde, Büyükelçilik seviyesinde, yürütülmesine karar vermiştir.⁵⁸ Yine aynı tarihte alınan bir karar ile Sidney Fahri Başkonsolosluğu'na Alaaddin Çetintaş atanmıştır.⁵⁹ Karar sonrasında derhal Avustralya'nın başkenti Kanberra'da Türk Büyükelçiliği açılmış, Baha Vefa Karatay bu göreve atanmıştır. Büyükelçi Karatay, 15 Mart 1967 tarihinde güven mektubunu Avustralya Genel Valisi Lord Casey'e sunmuştur. Lord Casey de Anzak Kolordusu kapsamında Çanakkale Savaşları'nda yer almış birisiydi. Eşi Maie Casey ise Osmanlı Devleti'nin ilk Avustralya Fahri Konsolosu Charles S. Ryan'ın kızıydı. Casey ailesi Türk büyükelçilerin Avustralya'daki görevleri sırasında yakınlık göstermişlerdir. Baha Vefa Karatay Avustralya anılarını daha sonra kitap haline getirmiştir.⁶⁰

⁵⁶ Almanya'dan Avustralya'ya göç konusunu Türkiye de takip etmiştir. Detaylı bilgi için bakınız: TDA, Yer Bilgisi: 44851-215604-62/Kurum: 547/ 01.01.195.

⁵⁷ Karaşin, agt., s. 110-111; Avustralya Parlamentosu'nda Türkiye'den göç konusunda tartışmalar hakkında detaylı bilgi için bk. Erol Mütercimler, (Avustralya Örneğinde) Türk Göçü ve Sorunları 1967-1997, Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü*, İstanbul, 1998, s. 32-36; Gizem (Bekaroğlu) Berberoğlu, "Avustralya ve Göç", *Türkiye'de Avustralya Çalışmaları -I*, Yay. Haz. A. Merthan Dünder ve Altay Atlı, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2023, s. 39-40.; Kerem Kılıçdaroğlu, "Avustralya'nın Göç Politikaları ve Göç Konusunun Siyasallaşması", *Türkiye'de Avustralya Çalışmaları -I*, Yay. Haz. A. Merthan Dünder ve Altay Atlı, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2023, s. 45-59.

⁵⁸ *Resmî Gazete*, Sayı 12485, 23 Aralık 1966, s. 1-2.

⁵⁹ BCA, Fon Kodu:30.18.1.2/Kararlar Daire Başkanlığı/ Yer No:201-83-8/08.12.1966.

⁶⁰ Şimşir, *age.*, s. 118-119; Baha Vefa Karatay, *Mehmetçik ve Anzaklar*, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, Ankara, 1987.

Türkiye'nin Kanberra'da büyükelçilik açması sonrasında göçmen anlaşması imzalanmıştır. 5 Ekim 1967 tarihinde Türkiye adına Kanberra Büyükelçisi Baha Vefa Karatay, Avustralya adına Göç Bakanı Bill Snedden tarafından "Türklerin Avustralya'da İkamet ve Çalışmaları Hakkında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Avustralya Milletler Topluluğu Hükümeti Arasında Anlaşma" imzalanmış ve imza tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Anlaşma ile Osmanlı Devleti döneminde başlayan Avustralya'ya göç yasal bir zemine kavuşmuştur. Anlaşma imzalanmasının ardından Avustralya, Türkiye'ye temsilci gönderme için harekete geçmişti. 23 Nisan 1968 tarihinde Ankara'ya Avustralya maslahatgüzarı atandı. Haziran 1968 tarihinde ise ilk büyükelçi atanması ile iki ülke ilişkileri en üst seviyede temsil edilmeye başlandı. 14 Ekim 1968 tarihinde 168 kişilik ilk Türk kafilesi Sidney'e ulaştı.⁶¹

Gelibolu Ziyaretleri

Çanakkale Savaşları, Türkiye ile Avustralya'nın ortak tarih mirasıdır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında İngiltere bünyesinde savaşa katılan *Anzak Kolordusu* 25 Nisan 1915 tarihinde ilk çıkarmayı yapmış, Haintepe'deki Türk askerleri tarafından çıkarma püskürtülmeye çalışılmıştı. 25-26 Nisan gecesi Arıburnu'na yaklaşık 15.000 Anzak askeri çıkarılmış, 6.500 Türk askeri tarafından püskürtülme mücadelesinde 2.500 Türk askeri şehit olurken, Anzaklardan 2.000 kişi hayatını kaybetmişti. Çıkarmanın hemen başında verilen bu mücadele 9 Ocak 1916 tarihinde, Gelibolu Yarımadası'nın tamamen tahliye edilmesine kadar sürmüştür. Savaş sonucunda Türk Ordusu 251.359 şehit verirken, Avustralyalılar yaklaşık 9 bin ölü, 20 bin yaralı; Yeni Zelandalılar ise yaklaşık 3 bin ölü, 5 bine yakın yaralı vermişlerdir. Avustralya Savunma Bakanı Joel Fitzgibbon'un 2008 yılında verdiği (AA) röportaja göre ise 16 bin civarı Anzak askeri karaya çıkmış; 8 bin 709 Avustralyalı ve 2 bin 721 Yeni Zelandalı asker yaralanmış ve hayatını kaybetmiştir.⁶²

Çanakkale Savaşları, Avustralya'da millî bilincin oluşmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Günümüzde bu olgu *Anzak Ruhu* olarak adlandırılmaktadır. 1920 yılında Anzak Günü resmî olarak ilan edilmiş, 1927 yılından itibaren çıkarmanın yıldönümünde *Şafak Ayini* düzenlenmeye başlanmıştır.⁶³ Avustralya'da yapılan törenler kısa süre sonra Türkiye Cumhuriyeti'nde de düzenlenmiştir. Bu kapsamda Gelibolu'ya ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Bunun ilk adımlarından

⁶¹ BCA, Fon Kodu:30.18.1.2/Kararlar Daire Başkanlığı (1928)/ Yer No:213-91-12/30.12.1967; Şimşir, *age.*, s. 125-128; Karaşin, *agt.*, s. 111-112.

⁶² Yasemin Birtane, "Bir Anma Ritüeli: Anzak Şafak Ayini", *Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2021, s. 61.

⁶³ Birtane, *agm.*, s. 62.

birisi, kendisi de Çanakkale Savaşları'nda yer almış, iki kez yaralanmış olan Avustralya Başbakanı Stanley Melbourne Bruce'nin 1924 yılında Türkiye Cumhuriyeti ziyaretidir. Gezi, Başbakan Bruce'nin İngiltere dönüşü gerçekleşmiş ve resmî olmayan bir ziyaretti. Başbakan Bruce, 6 Şubat 1924 tarihinde Orient Express ile İstanbul'a gelmiş ve burada Türkiye Hariciye Vekâleti Murahhası Dr. Adnan Adıvar ile görüşmüş, bir gün sonra beraberindekilerle Calypso isimli gemi ile Çanakkale'ye gitmiş burada savaşın yaşandığı yerleri ve mezarları tek tek gezmiştir. 10 Şubat 1924 tarihinde ülkeden ayrılmıştı. Ankara bu ziyaret için gerekli önlemleri almış, ilgili birimler uyarılmıştı. Gezi, Avustralya basınında da yakından takip edilmişti. Türkiye Cumhuriyeti topraklarında yurttaşlarının mezarlarını ziyareti karşısında kendisi de Çanakkale Kahramanı olan Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Türkiye Cumhuriyeti'nin tepkisi ülkede merak edilmişti. Belgelerden anlaşıldığı üzere Ankara geziye hassasiyet göstermişti. Bunun yanı sıra Avustralya basınından ve demeçlerden anlaşılacağı üzere görevlilerde gezide hassas davranmışlardır.⁶⁴

Türklerin tutumu gibi mezarların durumu da merak konusuydu. Avustralya basınında 1923 Haziran'ında çıkan haberler bu konuyu aydınlatmıştır. Avustralya'dan gelen gazeteciler ve görevliler ziyaretlerinde mezarların çok iyi korunduğunu, törenlerinin iyi geçtiğini ve Türklerin büyük saygı gösterdiklerini ifade etmiştir.⁶⁵ Türkiye Cumhuriyeti arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere Gelibolu'daki mezarlıkların inşaatı 1925 yılına kadar sürmüştür.⁶⁶ İnşaatın tamamlanmasının ardından Türkiye Cumhuriyeti tarafından alınan karara göre Lozan Barış Antlaşması'nda ifade edildiği üzere mezarlıkların ziyareti için ziyaretçi sayısının 150'yi geçmeme şartıyla izin verilmiştir.⁶⁷ İnşaatın tamamlanması ile bölgedeki İngilizler ve Avustralyalıların ayrılması sonrasında buradaki mezarlıkların korunması konusu Bakanlar Kurulu tarafından ele alınmış ve mezarlıkların korunması için bekçi görevlendirilmesi bunun yanı sıra bakımlarının yapılması karara bağlanmıştır. Böylece bu konuda doğabilecek sorunların ve propagandaların önüne geçilmiştir.⁶⁸ Gelibolu birçok Avustralyalı

⁶⁴ Karaşin, agt., s. 67-69; Bozkurt, agm., s. 91; Bilal Şimşir, "1915 Çanakkale Savaşları ve Türkiye Avustralya İlişkileri", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, Cilt 2, Sayı 2, Aralık 2004, s. 21-22; BOA, HR.İM. 238-30/17.01.1924; BOA, HR.İM..238-45/23.01.1924; BOA, HR.İM.,238-63/28.01.1924; NLA, mfm PRO 12-800 (various)-Records of the Foreign Office (as filmed by the AJCP)/Fonds FO/Series FO 371/File 10205. AJCP Reel No: 7313/Turkey: Visit of S.M. Bruce to Gallipoli.

⁶⁵ Akdoğan, agt., s. 197-198.

⁶⁶ BCA, 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü/64-427-1/M. 15.03.1925.

⁶⁷ BCA, 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü/193-321-2/M. 24.08.1925.

⁶⁸ BCA, 30-18-1-1/Kararlar Daire Başkanlığı/22-79-15/M. 19.12.1926; Bu konuda hassasiyet gösterildiğinin bir başka kanıtı da 02.04.1932 tarihinde mezarlıklar için mezar taşı ithali konusunda

tarafından ziyaret edilmiştir. Bu ziyaretler sırasında ziyaret eden Avustralyalıların bölge halkı tarafından sıcak karşılandığı belgelere yansımıştır. Avustralyalılar bu sıcak karşılama karşısında Türkiye Cumhuriyeti yetkililerine teşekkür mektupları göndermişlerdir.⁶⁹

Bu olumlu hava kimi zaman kural tanımayan ziyaretçiler tarafından bozulmuş, Gelibolu ziyaretleri kimi zaman gerginliğe neden olmuştur. 1926 yılında İngiltere'den gelen 270 kişilik bir kabile Gelibolu ziyareti Seddülbahir'de dini tören düzenledikten sonra Anafartalar'daki mezarları da ziyaret etmek istemiş, yetkililer buna izin vermemişlerdi. Türkiye Cumhuriyeti, Lozan Barış Antlaşması gereğince Gelibolu ziyaretlerine izin vermekte, izinlerin dışına çıkılmasına kesinlikle müsaade edilmemekteydi. 1926 yılında bu karar Türkiye ile İngiltere arasında gerginliğe neden olmuş, Türk yetkililer Lozan Barış Antlaşması'nı hatırlatarak, ilgili antlaşma gereğince izinlere uyulmasını istemişti.⁷⁰

Avustralya Başbakanı Stanley Melbourne Bruce'nin ziyaretinden beş yıl sonra Türkiye'nin Londra Büyükelçiliği'ne yapılan başvuru ile Avustralya'dan 150 kişinin Gelibolu'yu ziyaretleri için izin istenilmişti.⁷¹ Büyükelçilik talebi Dışişleri Bakanlığı'na göndermişti.⁷² Ziyaret hakkında yapılan yazışmalar sonrasında Eylül ayında gerçekleşen ziyarette tıpkı öncesinde olduğu gibi gerekli hassasiyet gösterilmiş, bu hassasiyetten ötürü ziyaret edenler tarafından teşekkür edilmiştir.⁷³

Anzak Günü kapsamında Türkiye Cumhuriyeti'nin olumlu tutumu nedeniyle her geçen yıl Avustralya'dan Gelibolu'ya ziyaretler artmıştır. Bu ziyaretlerin dikkat çekenlerinden birisi de 1934 yılında yaşanmıştır. 1934 yılı Anzak Günü nedeniyle Türkiye'ye İngiltere, Avustralya ve Yeni Zelanda'dan insanlar gelmişti. Mustafa Kemal Atatürk, Anzak Günü nedeniyle şu mesajı yayınlamıştır: “25 Nisan 1915 Gelibolu ihraç hareketi ve bu Yarımada'da cereyan eden bütün mübarebeler,

Bakanlar Kurulu kararı ile ithali kontenjan haricinde tutulmuştur. BCA, 30-18-1-2/Kararlar Daire Başkanlığı/27-21-3/M. 02.04.1932.

⁶⁹ BCA, 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü/234-580-15/M. 07.05.1936; BCA, 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi/1198-200-1/m. 23.05.1936.

⁷⁰ Bozkurt, agm., s. 92.

⁷¹ TDA, Yer Bilgisi: 37646-151356-134/Kurum: 534/ 26.04.1929.

⁷² TDA, Yer Bilgisi: 37646-151356-133/Kurum: 534/ 29.05.1929.

⁷³ TDA, Yer Bilgisi: 37646-151356-126/Kurum: 534/ 30.06.1929; TDA, Yer Bilgisi: 37646-151356-63/Kurum: 534/ 06.10.1929.

dünyaya orada kanlarını dökenlerin kabramanlığı ile beraber, bu mücadelenin sebep olduğu çayıyatın milletleri için ne kadar elemli olduğunu göstermiştir."⁷⁴

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşiv belgelerinde 1942 yılında Yeni Zelandalı Tuğgeneral Klifton'un Türkiye'nin Halep Konsolosluğu'na verdiği dilekçede o yıl ki Anzak Günü törenleri için Tuğgeneral Frey Berg'in katılımı ile Halep'te Anzak Günü töreni yapılacağını ve bu güne özel aynı rütbeden bir Türk generalin de katılmasını talep etmiştir.⁷⁵ Talebe nasıl bir cevap verildiği belgelerde yer alamamaktadır. 1953 yılında Anzak Günü kapsamında Türkiye'den Avustralya'ya Tokyo Türk İrtibat Heyeti Başkanı Korgeneral Rüştü Erdelhun gönderilmiştir.⁷⁶ Heyetin ziyareti Avustralya'da büyük bir memnuniyet ile karşılanmıştır. Bu gezi sonrasında *İngiltere İmparatorluk Eski Muharipler Cemiyeti Başkan* dönemin Genelkurmay Başkanı Nuri Yamut'a hitaben bir mektup kaleme almıştır. Mektupta Rüştü Erdelhun'un katılımından duydukları memnuniyet ifade edilirken, bu mektubun ekinde aynı duygularla Başbakan Adnan Menderes'e hitaben bir mektup da gönderilmiştir.⁷⁷

Rüştü Erdelhun'un Avustralya ziyareti iki ülke ilişkileri açısından önemliydi. Bunun üzerine Türkiye'ye gelen *Gazi Asker, Bahriyeli ve Havacılar Emperyal Cemiyeti* 1955 yılına ait hazırladıkları raporu Başbakan Adnan Menderes'e de göndermişlerdir. Raporda cemiyetin Anzak Günü nedeniyle Türkiye ziyareti de ele alınmaktadır. Cemiyetin raporunda anlaşıldığı üzere cemiyet üyeleri sadece Çanakkale'yi değil İstanbul ve Ankara'yı da ziyaret etmişti. Burada yetkililer ile görüşen cemiyet üyeleri gösterilen ilgiden ötürü memnun ayrılmışlardır.⁷⁸

General William Birdwood'un Ziyareti

Avustralya tarihi açısından önemli bir yere sahip olan Gelibolu birçok Avustralyalı tarafından ziyaret edilmiştir. Ziyaret edenlerden birisi de Anzak Kolordusu Komutanı General William Birdwood'du. General Birdwood, 1936 Mayıs'ında İngiliz, Avustralyalı ve Yeni Zelandalı yaklaşık 700 kişiden oluşan bir

⁷⁴ Şimşir, *age.*, s. 111; Avustralya'da büyük yankı uyandıran konuşma konusunda bazı tartışmalar bulunmaktadır. Avustralya'da hazırlanan metine eklenen, "Bizim için Johnyler ile Mehmetçiklerin bir farkı yoktur" ifade Atatürk'ün sözleri olmadığı halde onunmuş gibi aktarılmıştır. Detaylı bilgi için bakınız: Cengiz Özakıncı, "1915 Çanakkale Savaşı Anıtlarına Kazınan ve İçinde 'Conilerler Mehmetçikler Arasında Fark Yoktur' İbaresini Geçen Sözler Atatürk'e Ait Değil", *Bütün Dünya*, Sayı 4, Nisan 2020, s. 11-31.

⁷⁵ TDA, Yer Bilgisi: 37398-150257-112/Kurum: 534/ 27.03.1942; TDA, Yer Bilgisi: 37398-150257-111/Kurum: 534/ 06.04.1942.

⁷⁶ BCA, Fon Kodu:30.18.1.2/Kararlar Daire Başkanlığı/ Yer No:133-71-13/04.09.1953.

⁷⁷ BCA, 30-1-0-0/Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü/Yer Bilgisi 5-26-4/01.06.1953.

⁷⁸ BCA, 30-1-0-0/Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü/Yer Bilgisi 125-803-1/30.08.1956.

grup ile İstanbul'a gelmişti. İngiliz Büyükelçisi Sir Percy Loraine tarafından karşılanan General Birdwood, Taksim anıtına çelenk koyduktan sonra kentteki tarihi yerleri ziyaret etti. İstanbul'da Fahrettin Paşa tarafından ziyaret edilen General Birdwood, Fahrettin Paşa aracılığıyla Mustafa Kemal Atatürk'e saygılarını sunmuştu. Ziyareti sırasında Mustafa Kemal Atatürk'e şu telgrafi göndermiştir:⁷⁹

“Gelibolu ve Taksim anıtlarına çelenk koyduğumuz şu anda, Zati Devletlerinin şahsına ve Türk milletine sunduğumuz saygılı selamlarımızı ve yürekten dostluk duygularımızı kabul buyurmalarını eski muharip İngiliz, Avustralyalı ve Yeni Zelandalı hacılar adına Ekselanslarından rica ederim.”

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak aracılığıyla teşekkür telgrafi göndermiştir:⁸⁰

“Lancastria Vapurunda Mareşal Birdwood'a

Kendisine gösterdiğiniz duygularınızdan pek mütehassis olan Cumhurbaşkanını, Zatalinize ve de İngiliz, Avustralyalı ve Yeni Zelandalı eski muhariplere en iyi teşekkürlerini ve içten selamlarını iletmekle beni görevlendirdi.

Soyak (Hasan Rıza)

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri”

İstanbul gezisi sonrasında General Birdwood bir zamanlar Türklere karşı mücadele ettiği Çanakkale'ye geçti. Burada Avustralya Savaş Mezarlıkları Komisyonu yetkilisi Millington tarafından karşılanmıştı. Gelibolu'daki mezarları ziyareti ardından İngiliz ve Avustralya savaş anıtlarına çelenk koydu. General Birdwood, yaptığı açıklamada mezarların durumunun iyi olduğunu ve savaş alanının korunduğunu ifade etmiştir. Gruptaki Avustralyalıların azlığı nedeniyle Avustralya Başbakanı Joseph Lyons'a sitemli bir mesaj göndermişti. Avustralya halkına da bir mesaj gönderen General Birdwood, Çanakkale'de hayatını kaybeden tüm Anzak askerlerini andıklarını ve Avustralya'daki tüm Anzaklara selamlarını göndermiştir.⁸¹ Gezi Avustralya basınında da yer bulmuştu. Yıllar sonra mücadele ettikleri toprakları ziyaret eden Anzak askerleri duygu dolu anlar yaşamıştı.⁸²

⁷⁹ Şimşir, *age.*, s. 111.

⁸⁰ *age.*, s. 112.

⁸¹ Karasın, *agt.*, s. 70-71.

⁸² *The West Australian*, “Gallipoli Revisited”, 26 Mayıs 1936, s. 13.

Avustralya'ya Türk Bayrağı Gönderilmesi

Türkiye'nin Avustralya'da bir temsilciliğinin olmaması yukarıda ifade edildiği üzere sorunlara neden olmaktaydı. Her ne kadar İngiltere aracılığıyla diplomatik ilişkiler yürütülse de bu yeterli değildi. Avustralya eyalet yönetimleri bu durum karşısında temsili bazı törenlerde Türkiye'nin de temsil edilmesini istemişlerdir. Bu nedenle Türk Hükümeti ile direk temasa geçmişlerdi. Türkiye'nin Avustralya'nın keşfedilmesi nedeniyle yapılan törenlerde temsil edilmesi için 1934-1937 yılları arasında Avustralya yönetimi tarafından Ankara'dan bayrak gönderilmesi istenilmişti. Türkiye ise bu taleplere hızla cevap vererek, talepte istenilen ebatlarda Türk Bayrağı göndermiştir.

Melbourne Parlamentosu adına Hon. W. J. Williamson tarafından Cumhuriyetin Mustafa Kemal Atatürk'e gönderilen mektupta Melbourne Eyaleti'nin keşfinin (karaya çıkışın) yüzüncü yılı olması nedeniyle yapılacak törende asılmak üzere Türk Bayrağı istenilmiştir. Türk Bayrağı üzerinde bu konu ile ilgili olarak bir yazı olursa da memnuniyet duyulacağını ve gümrük işlerinin kendileri tarafından halledileceği belirtilmişti.⁸³ Bu talep üzerine derhal harekete geçilmiş ve bir tane Türk Bayrağı Melbourne'ye gönderilmişti. Bu gönderi nedeniyle Hon. W. J. Williamson teşekkür mesajı göndermiştir.⁸⁴

Bir başka bayrak talebi de Güney Avustralya Eyaleti'nden gelmiştir. Eyalette karaya çıkışın yüzüncü yılı nedeniyle yapılacak törende göndere çekilmek üzere 2 metre uzunluğunda bir metre genişliğinde Türk Bayrağı istenilmiştir. Eyalet Başbakanı tarafından gönderilen mektupta karaya çıkışın 100. yıl nedeniyle kutlama programı da yer almıştır. Türkiye Cumhuriyeti bu talep üzerine bir tane Türk Bayrağı yaptırarak Güney Avustralya eyaletine göndermişti.⁸⁵

Yeni Güney Galler'den gelen talepte de Avustralya'nın kuruluşunun 150. yılı nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti'nin temsili için Türk Bayrağı ve bu konu ile ilgili olarak bir mesaj istenilmiştir. Bayrak ve mesajın 1937 yılı Ekim ayının ortasına kadar Sidney'e gönderilmesi özellikle ifade edilmiştir. Bayrağın 2 metreye 1 metre boyutlarında olması da mesajda yer almıştır. Türkiye bu talep

⁸³ TDA, Yer Bilgisi: 37175-149197-7/Kurum: 534/ 12.08.1934; TDA, Yer Bilgisi: 37175-149197-8/Kurum: 534/ 28.06.1934.

⁸⁴ TDA, Yer Bilgisi: 37175-149197-10/Kurum: 534/ 22.09.1934; TDA, Yer Bilgisi: 37175-149197-6/Kurum: 534/ 19.09.1934;TDA, Yer Bilgisi: 37175-149197-4/Kurum: 534/ 12.02.1935.

⁸⁵ TDA, Yer Bilgisi: 37175-149197-18/Kurum: 534/ 13.04.1936; TDA, Yer Bilgisi: 37175-149197-14/Kurum: 534/ 21.07.1936; TDA, Yer Bilgisi: 37175-149197-12/Kurum: 534/ 13.07.1936; TDA, Yer Bilgisi: 37175-149197-15/Kurum: 534/ 04.06.1936; TDA, Yer Bilgisi: 37175-149197-13/Kurum: 534/ 04.06.1936; TDA, Yer Bilgisi: 37175-149197-16/Kurum: 534/ 04.05.1936; TDA, Yer Bilgisi: 37175-149197-17/Kurum: 534/ 22.04.1936.

doğrultusunda belirtilen ölçülerde bir tane Türk Bayrağı da Sidney'e göndermiştir.⁸⁶

Montrö Boğazlar Sözleşmesi

Lozan Barış Konferansı'nda neticeye bağlanmamış olan Boğazlar meselesi, İkinci Dünya Savaşı öncesindeki gerginlikte yeniden ele alınmıştı. Bu nedenle Milletler Cemiyeti bünyesindeki konferans 22 Haziran 1936 tarihinde saat 16:00'da Montreux Palas otelinde başladı. Konferansın başkanlığını, Başbakanlığı sırasında Türkiye Cumhuriyeti'ni ziyaret eden Stanley Melbourne Bruce yapmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin taleplerinin en büyük destekçisi İngiltere'di. Bu nedenle Bruce'un konferansa başkanlık yapması Türkiye'nin lehine bir durumdu. İtalya'nın tehditleri, SSCB'nin farklı tutumuna karşın Türkiye istediğini almış ve 20 Temmuz 1936 Pazartesi günü sözleşme imzalanmıştı. İmzalayanlardan birisi de Avustralya Commonwealth Londra Fevkalade Komiseri Stanley Melbourne Bruce'du.⁸⁷ Mustafa Kemal Atatürk, Montrö Boğazlar Sözleşmesi anısına Stanley Melbourne Bruce, altın sigara kutusu hediye etmiştir. Bruce'un kıymet verdiği ve günümüzde Avustralya Ulusal Arşivi binasında sergilenmekte olan sigara kutusunun üzerinde işleme ve B harfi, kapak içinde 20 Temmuz 1936 tarihi ile Mustafa Kemal Atatürk'ün imzası bulunmaktadır.⁸⁸

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni düzende kendine yer bulmaya çalışan Türkiye'nin karşılaştığı sorunlardan birisi de SSCB'nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin yeniden ele alınması ve kendi çıkarları doğrultusunda güncellenmesiydi. İkinci Dünya Savaşı'nın galip ülkelerinden SSCB ile karşı karşıya kalan Türkiye, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde yanında durmuş ülkelerden bu konuda yardım istemişlerdir.⁸⁹ Bu ülkelerden hiç şüphe yok ki Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere başı çekmekteydi. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri, SSCB'nin yayılcı politikası karşısında Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde böylesine bir değişikliğin sıkıntılı sonuçlar doğuracağından karşı durmuşlardır.⁹⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı bu süreçte çok yönlü bir politika benimsemiş, konuyu SSCB ile kendi arasında çözmek yerine uluslararası bir mesele haline getirmiş; meselenin her ne kadar kendisini

⁸⁶ TDA, Yer Bilgisi: 37175-149197-2/Kurum: 534/ 31.03.1937.

⁸⁷ Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, Cilt 2, Yapı Kredi Bankası A.Ş., İstanbul, 1973, s. 541 ve 545.

⁸⁸ <https://dl.nfsa.gov.au/module/1103/> (Erişim Tarihi: 12.03.2023).

⁸⁹ TDA, Yer Bilgisi: 68149-297467-250/Kurum: 571/ 13.07.1945.

⁹⁰ TDA, Yer Bilgisi: 37398-150257-71/Kurum: 534/ 22.02.1946; TDA, Yer Bilgisi: 68112-297758-92/Kurum: 571/ 22.02.1946.

ilgilendirse de diğer birçok ülke ile de alakalı olduğunu belirtmiş ve bilgilendirmiştir. Bu ülkelerden birisi de Avustralya idi. Gelişmelerden Türk Dışişleri Bakanlığı Avustralya'yı bilgilendirmişti. Avustralya da bu süreçte İngiltere'nin savunduğu politikaları desteklemiş, Türkiye yanlısı bir tutum sergilemiştir.⁹¹

Mustafa Kemal Atatürk'ün Ölümü

Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü tüm dünyada olduğu gibi Avustralya'da da büyük yankı uyandırmıştı. Anafartalar Kahramanı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü Avustralya basınında geniş yankı uyandırmış ve hayatı hakkında haberler yayınlanmıştı. Examiner gazetesi Harold Courtenay Armstrong'un, Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatını kaleme aldığı *Bozkurt* isimli kitabına atıf yaparak, "How the 'Grey Wolf Lived and Died-Bozkurt Nasıl Yaşadı ve Nasıl Öldü?" başlığını kullanmıştı.⁹² The Evening News gazetesi ölümü sonrasında Mustafa Kemal Atatürk'ün Modern Türkiye'yi nasıl kurduğu ve inkılaplarının neler olduğunu okuyucularına aktarmıştı.⁹³ *The West Australian* gazetesi ise Millî Mücadele'de alınan başarıların Cumhuriyetin ilanı ile devam ettiğine vurgu yapmıştır.⁹⁴ The Telegraph gazetesi ise Mustafa Kemal Atatürk'ün Çanakkale Savaşları'nda gösterdiği başarıya dikkat çekerek, bu başarısını Modern Türkiye'yi kurarken de gösterdiğini ifade etmiştir.⁹⁵

Avustralya basınında geniş yer eden Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü sonrasında Avustralya hükümeti de Ankara'ya başsağlığı mesajı göndermiştir. Bunun yanı sıra Bilal Şimşir'in belirttiğine göre Sidney merkezli The Gallipoli Legion of Anzacs adlı dernek de başsağlığı mesajı göndermişti. Ancak bu mesaj İngiltere'nin Ankara Büyükelçiliği'nin dernek hakkında Londra'dan bilgi talep etmesi nedeniyle üç ay sonra ulaşabilmiştir.⁹⁶

Mustafa Kemal Atatürk'ün cenaze törenine dünyanın birçok ülkesinden temsilciler katılmıştı. İngiltere Kralı ve Avustralya adına, General William

⁹¹ TDA, Yer Bilgisi: 67960-297366-15/Kurum: 571/ 23.08.1946; TDA, Yer Bilgisi: 67723-296664-23/Kurum: 571/ 18.10.1946; TDA, Yer Bilgisi: 67723-296664-51/Kurum: 571/ 18.10.1946; ; TDA, Yer Bilgisi: 67960-297366-21/Kurum: 571/ 18.10.1946.

⁹² *Examiner*, "How the 'Grey Wolf Lived and Died", 26 Kasım 1938, s. 2.

⁹³ *The Evening News*, "Kemal Atatürk Dead, Renovator of Modern Turkey Istanbul", 11 Kasım 1938, s. 7.

⁹⁴ *The West Australian*, "Kemal Ataturk Dead, Soldier and Dictator, The Builder of Modern Turkey", 11 Kasım 1938, s. 23.

⁹⁵ *The Telegraph*, "Dardanelles Defence Exploits Began Career of Late Kemal Ataturk How Leadership Revolutionised Modern Turkey", 11 Kasım 1938, s. 8.

⁹⁶ Şimşir, *age.*, s. 117-118.

Birdwood katılmıştır. Yukarıda belirtildiği üzere Anzak Kolordusu komutanı General Birdwood 1936 yılında Türkiye'yi ziyaret etmişti. Bu ziyaretten iki yıl sonra bir zamanlar düşman olduğu Mustafa Kemal Atatürk'ün cenazesine katılmaktaydı. Törende hafızalara kazınan bir fotoğrafa konu olan General Birdwood, Ankara'ya ulaştığında son birkaç yıldır rahatsızlık kendini iyice hissettirmiş ve çizmesini bile giyemeyecek duruma gelmiştir. Onu karşılayan Türk Dışişleri Bakanı (?) önceden bu durumu öğrenmiş olacak ki karşılama İngiltere Kralının temsilinden büyük onur duyduğunu, ancak rahatsızlığından ötürü törene katılamayacağını anlayışla karşılayacaklarını belirtmişti. Oysa General Birdwood törene katılmış, Mustafa Kemal Atatürk'ün naaşını tören yolundaki bir terastan selamlamıştı. General Birdwood'un anılarında aktardığına göre bu durum her ne kadar anlamlı görülse de böylesine önemli bir günde hoş olmayan bir görüntüye de neden olmuştu. Yabancı temsilciler terasın özel olarak hazırlandığını ve İngiltere Kralını temsilinden ötürü geçiş sırasında General Birdwood'u da selamlamışlardır. General Birdwood bu durumu açık bir şekilde yanlış olduğunu, cenaze törenlerinde uygun olmadığını belirtse de bu ilgiden memnun olduğunu saklamamıştır.⁹⁷

General Birdwood, tören sonrasında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından kabul edilmişti. Görüşmede ikili Çanakkale Savaşları hakkında ve Türkiye ile İngiltere arasındaki dostluktan konuşmuşlardı. Bu görüşmenin hemen ardından, aynı gün, Türkiye'den ayrılan General Birdwood görüşmeden memnun kaldığı hem anılarında hem de iki ülke yazışmalarında görülmektedir. Millî Mücadele tarihinin önemli isimlerden olan Rauf Orbay'ın İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki Londra Büyükelçiliği sırasında General Birdwood ile görüşmüştü. Rauf Orbay'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta General Birdwood'un, Mustafa Kemal Atatürk'ün cenaze töreninde gösterilen misafirperverlikten ötürü memnun kaldığını ifade etmişti.⁹⁸

Avustralya'dan Erzincan Depremi İçin Gönderilen Yardımlar

Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki en büyük depremlerden birisi olan 7,9 şiddetindeki 27 Aralık 1939 tarihli Erzincan Depremi tüm dünyada büyük yankıya neden olmuştur. Bu ülkelerden birisi de Avustralya'ydı. Avustralya eski başbakanı Stanley Melbourne Bruce, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'a başsağlığı mesajı göndermişti. Dışişleri Bakanı Aras ise

⁹⁷ *age.*, s. 114-115.

⁹⁸ TDA, Yer Bilgisi: 37353-150057-50/Kurum: 534/ 30.04.1942; Mareşal Birdwood'un Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye gönderdiği mektup için bakınız: TDA, Yer Bilgisi: 37353-150056-4/Kurum: 534/ 03.04.1945; Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün cevabı için bk. TDA, Yer Bilgisi: 37353-150057-49/Kurum: 534/ 04.05.1942; TDA, Yer Bilgisi: 37353-150056-1/Kurum: 534/ 02.04.1945.

cevap yazısında Bruce ve Avustralya halkına teşekkür etmiştir. Avustralya basını ülkede meydana gelen felaketi okuyucularına duyurmuştu. Basında geniş yer tutan Erzincan Depremi sonrasında Türk yetkililer ile yardım için temas kurulmuştur. Alper Karaşın'ın belirttiği üzere bu yardımların gönderilmesi süreci İngiltere üzerinden gerçekleştirilmiş, diplomatik temsilcilerin olmaması nedeniyle aksaklık ve gecikmeler yaşanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti bu süreçte yardımlar konusunda titiz çalışmış, ihtiyaçlar doğrultusunda yardımlar yapılmasını istemiştir. Bu nedenle Avustralya'nın un yardım talebi geri çevrilmiş onun yerine ihtiyaç listesi gönderilmiştir. İlaç, battaniye ve kıyafet ihtiyacının olduğunun belirtilmesi zerine Avustralya yardım için topladığı 10.000 Avustralya poundunun bir kısmı ile belirtilen ihtiyaçları almış, kalan 7.000 poundu Türkiye'ye ulaştırılması için İngiltere'ye göndermiştir. Bunun yanı sıra Avustralya Kızılhaı, Kızılay ile temasa geçerek yardımda bulunmuştu.⁹⁹

Avustralya Hükümeti'nin yanı sıra eyalet yönetimleri de hareket geçmiş ve yardım fonları oluşturmuşlardı. Ancak onların da önündeki en büyük sorun paraların sağlıklı bir şekilde Türkiye'ye ulaştırılabilmesiydi. Buna rnek olarak Yeni Güney Galler Bankası müdürü Avustralya Dışışleri Bakanlığı'na gönderdiği yazıda Bay Day isimli vatandaşın Türkiye'ye yardım etmek istediğini belirtmişti. Dışışleri Bakanlığı ise temsilci olmadığından doğrudan Türk makamlarına diplomatik kanal ile ulaştırabileceklerini belirtmişti. Benzer bir yazı lke Kadınlar Derneği (Country Women's Association) tarafından gönderilmişti. Bu yazışmalardan anlaşıldığı üzere Viktoria ve Sidney eyaletlerinde yardım fonları oluşturulmuştur. Yazışmalardan anlaşılacağı üzere Avustralya'nın farklı eyaletlerinden Türkiye'ye yardım toplanmıştı.¹⁰⁰ Erzincan Depremi nedeniyle Sidney'den, Country Women's Association of New South Wales tarafından 23 şubat 1940 tarihinde İngiltere Konsolosluğu aracılığı ile gönderilen mektupta yaşanan depremden ötürü Türk kadınlarına geçmiş olsun dileklerini iletmiflerdi. Türkiye'nin Londra Büyükelçiliği cevap yazısında mektuptan ötürü teşekkür etmişti.¹⁰¹

⁹⁹ Karaşın, agt., s. 80-82; Erzincan Depremi Avustralya basınında önemli bir yer tutmuştur. Depremi hemen ardından yardım için 'Türk Kızılay'dan yapılan ağrı zerine Avustralya'da nakit ve malzeme yardımı için derhal harekete geçtiği basında yer bulmuştur. *The Age*, "Red Cross Fund Turkish Earthquake Sufferers," 1 Ocak 1940, s. 7; *Advocate*, "Heavy Toll of Death and Destruction In Turkish Earthquake", 1 Ocak 1940, s. 1.

¹⁰⁰ Karaşın, agt., s. 82.

¹⁰¹ BCA, 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü/ Yer Bilgi: 119-845-20/13.05.1940.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı'nın kritik mücadelelerinden birinin verildiği Çanakkale'de Anzak askerleri Türk Ordusunun direncini kıramamışlardı. Çanakkale Savaşları, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde olduğu gibi Avustralya Tarihi'nde de önemli bir yere sahiptir. Tıpkı Türkiye'de olduğu gibi Avustralya'da da uzun yıllar devlet yönetiminde kalan isimler bir zamanlar Anzak Kolordusu bünyesinde Çanakkale'de savaşmışlardı. Bu ortak mirasın yanı sıra XIX. yy'da Osmanlı Devleti'nden ülkeye göçmenler gitmişlerdi. Bu insanlar ülkede Osmanlı kimliğini oluşturmak için çaba göstermişlerdi. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın çatışma ortamında bu çabalarından vazgeçmek zorunda kalmışlardı.

İngiliz Milletler Topluluğu üyesi olan Avustralya, Lozan Barış Konferansı'nda yer almış, antlaşmaya taraf olmuştur. Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması sonrasında İngiltere ile ilişkilerini yeniden sorgulayan Avustralya, bu vesile ile elde ettiği ayrıcalıklar tam bağımsızlığı sürecinde önemli bir yere sahiptir. Bunun yanı sıra ticari faaliyetler yürütülmüştür. Ortak tarihi miras, ticari faaliyetler, diplomatik girişimlere karşın temsilci atanması süreci yavaş olmuştur. Çanakkale Savaşları sonrasında Anzak Mezarlıkları tartışmalarına neden olmuş, İngiltere tarafından Türkiye aleyhine yürütülen propagandanın bir parçası olmuştur. Oysa hem Osmanlı Devleti hem de Türkiye Cumhuriyeti bu mezarlıkların korunmasına büyük önem vermiştir. Bu tutumu Gelibolu'yu ziyaret eden Avustralyalılar tarafından da açık bir şekilde görülmüş, ülke kamuoyunda da anlatılmıştır. Bunun bir yansıması olarak Avustralya'dan birçok teşekkür mektubu gönderilmiştir. Bu nedenle Mustafa Kemal Atatürk'ün ülke kamuoyunda saygın bir yeri vardı. Onun ölümü kamuoyunda geniş yankı uyandırmıştır. Cenaze töreninde Anzak Kolordusu komutanı General William Birdwood'un İngiliz Kralını (Avustralya'yı da) temsilen katılması ve rahatsızlığına karşın selamlaması bu saygının bir göstergesidir. Anzak Günü nedeniyle Avustralyalıların ziyareti Lozan Barış Antlaşması'nda şartlara bağlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ziyaret konusunda hassasiyet ve anlayış göstermektedir. Ancak bu izinler ülkenin bağımsızlığına zarar vermeyecek sınırlamalar içermekteydi, bu sınırların aşılması durumunda bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Gelibolu ziyaretleri iki ülke ilişkilerinde önemli bir rol oynamaktadır.

Osmanlı Devleti'nin ülkede fahri konsolosluklarına karşın Türkiye Cumhuriyeti 1939 yılına kadar böylesine bir adım atmamıştır. Türkiye'nin temsilci atama talebi Avustralya'nın dış politikada temsilcilik açma konusundaki sınırlayıcı tutumu ve bu alanda çalışacak personel yetersizliği gibi nedenlerle geri çevrilmiştir. Her ne kadar 1942 yılında İngiltere yasalarına bağlılığını sonlandırırsa

da bu tutumundan vazgeçmemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni dünya düzeninde Türkiye ile Avustralya yakınlaşmıştı. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde Türkiye'yi destekleyen Avustralya, savaş sonrasında SSCB'nin Boğazlar konusunda tehditleri karşısında bu desteğine devam etmiştir. Birleşmiş Milletler'in kurulması ve her iki ülkenin de üye olmasıyla ilişkiler uluslararası anlaşmalar ile şekillenmiştir. Türkiye'nin çabaları, Avustralyalı bazı bürokratların girişimleri ile 1954 yılında Sidney'de ilk fahri konsolosluk açılmıştı. Türkiye'nin temsilciliğinin açılması ile diplomatik ilişkileri hızlanmıştı.

Avustralya, İkinci Dünya Savaşı sonrasında artan işçi ihtiyacını karşılamak için göçmen politikasını değiştirmişti. Sıkı bir göçmen politikasına sahip olan Avustralya, işçi ihtiyacı için ülkeye göçmen kabul etmeye başlamıştı. Avrupa'dan gelen göçmenler kısa sürede bu ihtiyacı karşılasa da bu insanların ülkelerine dönmeleri, Avustralya'yı yeni ülkelere yönlendirmiştir. Bu yönelim Türkiye Cumhuriyeti ile Avustralya ilişkilerinin en üst seviyede temsil edilmesinin önünü açmıştır. Böylece 1967 yılında Türkiye Cumhuriyeti ilk büyükelçisini bu ülkeye atamış, bir yıl sonra da Ankara'da Avustralya Büyükelçiliği açılmıştır. Her ne kadar iki ülke arasında coğrafî uzaklık olsa da örneği çok az olan ortak tarihi miras kapsamında Türkiye, Avustralya'da daha kapsamlı tanıtılmalıdır. Bunun yanı sıra ülkedeki Türk nüfusunun büyüklüğüne karşın çok parçalı bir görüntüdedir. Sivil toplum kuruluşlarının bir çatı altında bir araya gelmesi, nüfusun bu ülkede etkinliğini artıracaktır. Bu durum iki ülke ilişkilerinde de olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul

Hariciye Nezâreti Londra Sefareti Belgeleri (HR.SFR.3..) 332-79.

Hariciye Nezâreti Siyasî Kısmı Belgeleri (HR.SYS.) 2457-29; 2712-4; 2634-5.

Hâriciye Nezâreti İstanbul Murahhaslığı (HR.İM..) 238-30; 238-45; 238-63.

Dahiliye Nezâreti Asayiş Kalemı Belgeleri (DH.EUM.AYŞ.) 21-29.

İdâre-i Umumiye Belgeleri (DH.İ.U.M.) 20-14.

Dahiliye Nezâreti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Belgeleri (DH.KMS.) 50-24.

Hariciye Nezâreti Tercüme Odası Belgeleri (HR.TO.) 609-102.

Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO.) 4604-345253.

Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV.) 217-157.

National Archives of Australia (NAA)

Series Number A981, Control Symbol TUR 26.

National Library of Australia (NLA)

NLA, mfm PRO 12-800 (various)-Records of the Foreign Office (as filmed by the AJCP)/Fonds FO/Series FO 371/File 10205. AJCP Reel No: 7313/Turkey: Visit of S.M. Bruce to Gallipoli;

NLA, Records of the Dominions Office (as filmed by the AJCP)/Fonds DO/Series DO 35/File 1009 (Part 1)/WG. 446/6/2. AJCP Reel No: 5554/Dominions: Turkey: probability of German attack;

NLA, Records of the Dominions Office (as filmed by the AJCP)/Fonds DO/Series DO 35/File 1113/F. 946/1. AJCP Reel No: 5608/U.K.?Turkey Civil Procedure Convention: legal procedure in civil and commercial matters;

NLA, mfm PRO 1-5950 (Various)-Records of the Colonial Office (as filmed by the AJCP)/Fonds CO/Series CO 537/Subseries (Pieces: 571-572, 576-577, 584-588, 594-597, 600, 602-603, 605-608, 611, 615, 618-629, 631-634, 636, 638-647, 985-989, 992-998, 1002-132, 1035-1049, 1051-1052, 1055, 1057-1064, 1066-1072, 1073, 1075, 1080-1081, 1083, 1087, 1093, 1097-1098, 1113-1115)/File 1039. AJCP Reel No: 4344/Action required in event of renewal of hostilities with Turkey. (CO51768).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşinleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA), Ankara

Yer Bilgisi: 37339-149862-6/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37339-149860-26/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37339-149860-16/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37339-149860-17/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37339-149874-1/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37339-149874-6/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37339-149874-5/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37339-149874-3/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37339-149874-9/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37339-149874-8/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37339-149874-7/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37339-149880-2/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37339-149880-1/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37339-149880-4/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37088-148881-62/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37065-148784-4/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37065-148784-5/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37088-148881-63/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37088-148881-64/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37065-148784-7/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37065-148784-3/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37065-148784-1/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37088-148881-62/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37088-148881-60/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37088-148881-56/Kurum: 534;

Yer Bilgisi: 37088-148881-57/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37088-148881-58/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37358-150153-1/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37847-152230-21/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37847-152230-24/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37847-152230-26/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37847-152230-34/Kurum: 534/ ; Yer Bilgisi: 37847-152230-22/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37411-150413-52/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 44795-215992-2/Kurum: 505; Yer Bilgisi: 44851-215604-62/Kurum: 547; Yer Bilgisi: 68149-297467-250/Kurum: 571; Yer Bilgisi: 37398-150257-71/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 68112-297758-92/Kurum: 571; Yer Bilgisi: 67960-297366-15/Kurum: 571; Yer Bilgisi: 67723-296664-23/Kurum: 571; Yer Bilgisi: 67723-296664-51/Kurum: 571; Yer Bilgisi: 67960-297366-21/Kurum: 571; Yer Bilgisi: 37353-150057-50/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37353-150056-4/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37353-150057-49/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37353-150056-1/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37320-149934-9/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37320-149934-8/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37320-149934-3/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37320-149934-4/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37646-151356-134/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37646-151356-133/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37646-151356-126/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37646-151356-63/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37398-150257-112/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37398-150257-111/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37175-149197-7/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37175-149197-8/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37175-149197-10/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37175-149197-6/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37175-149197-18/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37175-149197-4/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37175-149197-14/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37175-149197-12/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37175-149197-15/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37175-149197-13/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37175-149197-16/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37175-149197-17/Kurum: 534; Yer Bilgisi: 37175-149197-2/Kurum: 534.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara

Fon Kodu: 30.12.10.1/ Yer No:33.2.10/02.07.1957; Fon Kodu: 30.12.20.0/ Yer No:10.54.4; Fon Kodu:30.18.1.2/Kararlar Daire Başkanlığı/ Yer No:136.56.7; Fon Kodu:30.18.1.2/Kararlar Daire Başkanlığı/ Yer No:141.90.9; Fon Kodu:30.18.1.2/Kararlar Daire Başkanlığı/ Yer No:201-83-8; Fon Kodu:30.18.1.2/Kararlar Daire Başkanlığı/ Yer No:134-92-3; Fon Kodu:30.18.1.2/Kararlar Daire Başkanlığı/ Yer No:140-67-5; Fon Kodu:30.18.1.2/Kararlar Daire Başkanlığı/ Yer No:201-83-8; Fon Kodu:30.18.1.2/Kararlar Daire Başkanlığı (1928)/ Yer No:213-91-12; Fon Kodu: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü/ Yer Bilgisi: 119-845-20; Fon Kodu: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü/64-427-1; Fon Kodu:

30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü/193-321-2; Fon Kodu: 30-18-1-1/Kararlar Daire Başkanlığı/22-79-15; Fon Kodu: 30-18-1-2/Kararlar Daire Başkanlığı/27-21-3; Fon Kodu: 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü/234-580-15; Fon Kodu: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi/1198-200-1; Fon Kodu:30.18.1.2/Kararlar Daire Başkanlığı/ Yer No:133-71-13; Fon Kodu: 30-1-0-0/Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü/Yer Bilgisi 5-26-4; Fon Kodu: 30-1-0-0/Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü/Yer Bilgisi 125-803-1.

Resmî Yayınlar

Resmî Gazete (1932) 5 Temmuz.

Resmî Gazete (1945) 2 Temmuz.

Resmî Gazete (1948) 29 Ocak.

Resmî Gazete (1966) 8 Mart.

Resmî Gazete (1954) 13 Temmuz.

Resmî Gazete (1954) 22 Şubat.

Resmî Gazete (1956) 16 Nisan.

Resmî Gazete (1966) 23 Aralık

TBMM (1931) *Düstur Üçüncü Tertip, Kanunları, Tefsirleri ve B.M.M. si Kararlarını, Nizamname ve Muahede ve Umumi Hizmetlere ait Mukavelatı Muhtevidir.* Cilt 5, 11 Ağustos 1339-19 Teşrinievvel 1340, Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul.

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

AKÇA Bayram (2015) Türk-Avustralya İlişkileri (1915-1970), *Yeni Türkiye*, Sayı 65, s. 636-643.

AKDOĞAN Müslüm (2022) Avustralya Basınında Lozan Görüşmeleri, Doktora Tezi, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bilecik.

BARKER A. J. (1967) *Townshend of Kut: A Biography of Major-General Sir Charles Townshend*, Cassell Pub., London.

BAŞARIN Hatice Hürmüz ve Vecihi Başarın (1993) *The Turks in Australia, Celebrating Twenty-Five Years Down Under*, Turquoise Publications, Australia.

BEAN C.E.W. (1941) *The Story of Anzac*, Angus & Robertson LTD, Syney.

BERBEROĞLU Gizem (Bekaroğlu) (2023) Avustralya ve Göç, (37-43), *Türkiye’de Avustralya Çalışmaları -I*, Yay. Haz. A. Merthan Dünder ve Altay Atlı, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2023, s. 39-40..

- BİRTANE Yasemin (2021) Bir Anma Ritüeli: Anzak Şafak Ayını, *Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s. 57-79.
- BOZKURT Abdurrahman (2012) Gelibolu Yarımadası'nda İtilaf Blokuna Ait Harp Mezarlıklarının İnşası ve Statüsü, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 28, Sayı 84, s. 57-101.
- KARATAY Baha Vefa (1987) *Mehmetçik ve Anzaklar*, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, Ankara.
- KARAŞİN Alper (2019) XIX. Yüzyıldan XXI. Yüzyıla Türkiye Avustralya İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, İzmir.
- KILIÇDAROĞLU Kerem (2023) Avustralya'nın Göç Politikaları ve Göç Konusunun Siyasallaşması, *Türkiye'de Avustralya Çalışmaları -I*, Yay. Haz. A. Merthan DÜNDAR - Altay ATLI, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2023, s. 45-63.
- KIYANÇ Sinan (2020) Propagandadan Gerçeğe: Broken Hill Saldırısı, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 39, Sayı 67, s. 529-549.
- (2022) Milli Mücadele'nin Avustralya Basınında İzleri, *1921 Anayasası'nın Kabul Edilişinin 100. Yılı Ulusal Sempozyumu Bildiri Kitabı*, TBMM Basımevi, Ankara.
- (2023) Charles Snodgrass Ryan, *Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi*, Ed. Murat KARATAŞ, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını, İstanbul.
- MERAY Seha L. (2018) *Lozan Konferansı Tutanaklar Belgeler*, Takım 1, Cilt 1, Kitap 1, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- (2018) *Lozan Konferansı Tutanaklar Belgeler*, Takım 1, Cilt 4, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- MÜTERCİMLER Erol (1998) (Avustralya Örneğinde) Türk Göçü ve Sorunları 1967-1997, Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü*, İstanbul.
- ÖZAKINCI Cengiz (2020) 1915 Çanakkale Savaşı Anıtlarına Kazınan ve İçinde 'Conilerler Mehmetçikler Arasında Fark Yoktur' İbaresini Geçen Sözler Atatürk'e Ait Değil, *Bütün Dünya*, Sayı 4, (Nisan), s. 11-31.
- RYAN Charles Snodgrass (2005) *Plevne'de Bir Avustralyalı*, Çev. Ali Rıza Seyfioğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- SOYAK Hasan Rıza (1973) *Atatürk'ten Hatıralar*, Cilt 2, Yapı Kredi Bankası A.Ş., İstanbul.

ŞİMŞİR Bilal (2004) 1915 Çanakkale Savaşları ve Türkiye Avustralya İlişkileri, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Cilt 2, Sayı 2, Aralık, s. 17-59.

----- (2018) Çanakkale Savaşı Bağlamında Avustralya'da Atatürk ve Türk Toplumunu, *Atatürk Araştırma Merkezi*, Ankara.

TEMEL Mehmet (2016) Osmanlı Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı-Avustralya İlişkileri, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi - SUTAD*, Sayı 40, s. 29-42.

YOUNG Steven (2023) Türkiye ve Avustralya Arasında Daha Fazla İş Birliği Mümkün mü?, *Türkiye'de Avustralya Çalışmaları -I*, Yay. Haz. A. Merthan DÜNDAR - Altay ATLI, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, s. 1-20.

Sürelî Yayınlar

Advocate, (Avustralya)(1940) 1 Ocak.

Commonwealth of Australia Gazette, (Avustralya)(1954) 8 Nisan.

Examiner, (Avustralya)(1938) 26 Kasım.

Goulburn Evening Penny Post, (Avustralya)(1919) 7 Ağustos.

Great Southern Herald, (Avustralya)(1931) 18 Nisan.

The Age, (Avustralya)(1940)1 Ocak.

The Evening News, (Avustralya) (1938) 11 Kasım.

The West Australian, (Avustralya)(1936) 26 Mayıs.

The West Australian, (Avustralya) (1938) 11 Kasım.

The Telegraph, (Avustralya) (1938) 11 Kasım.

İnternet Kaynakları

<http://kanberra.be.mfa.gov.tr/>(Erişim Tarihi: 01.02.2023).

<https://turkey.embassy.gov.au/ankaturkish/home.html>
(Erişim Tarihi: 2 Şubat 2023).

<https://dl.nfsa.gov.au/module/1103/>(Erişim Tarihi: 12 Mart 2023).

<https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Sporcu-Listesi/19>
(Erişim Tarihi. 21 Ocak 2023).